

AKP'LI 20 YILDA İŞÇİ SAĞLIĞI VE İŞ GÜVENLİĞİ

Metehan AKBULUT*

Öz: AKP iktidarının 21. yılındayız. Bu dönemde “Büyük Türkiye” gibi birçok söylemle neoliberal işçi karşıtı politikalar hayata geçirilmiştir. Patronların yüzü gülerken ücretler erimiş, sendikal hareket ve genel anlamda emek hareketi zayıflatılmış, grevler yasaklanmış, kentler rant alanı haline getirilmiş, doğa talan edilmiş ve binlerce işçi işyerlerinden eve geri dönememiştir. İş cinayetleri tabloları bir sınıf savaşımı tablosunun aylık ve yıllık bilançosunu tutmaktadır. İşyerlerinde işçilere karşı bir savaş yaşanmaktadır. Bu dönemde iş kazaları, meslek hastalıkları ve iş cinayetlerinin azalmasının beklenmeyeceği açıktır. Bu yazı varolan verilerle bu süreci bir kez daha göstermek için ve bu dönemde İŞİG mücadelesinin teorik perspektifini ve yaşanan pratiğini anlatmak için yazılmıştır.

Anahtar sözcükler: Adalet ve Kalkınma Partisi, işçi sağlığı ve güvenliği, meslek hastalığı, iş cinayeti.

20 Years Of Health Workers Under AKP Rule

Abstract: We are in the 21st year of AKP government. In this period, neoliberal anti-worker policies were implemented with many discourses such as “Great Turkey”. While the bosses were satisfied, wages melted, the trade union movement and the labor movement in general were weakened, strikes were banned, cities were turned into an area of rent, nature was plundered and thousands of workers could not return home from their workplaces. Occupational murder tables keep the monthly and annual balance sheet of a class struggle table. In other words, there is a war against the workers in the workplaces. It is clear that a decrease in occupational accidents, occupational diseases and occupational homicides will not be expected in this period. This article has been written to show this process once again with the existing data and to explain the theoretical perspective and practice of the OSH struggle in this period.

Key words: Justice and Development Party, worker's health and safety, occupational diseases, work-related murder.

Türkiye kapitalizminin neo-liberal politikalar paralelinde dünya kapitalizmine entegre olabilmesi için 24 Ocak 1980'de aldığı kararlar, işçi sınıfı muhalefeti karşısında hayata geçememiştir. Diğer gelişmekte olan ülkeler gibi ihracata yönelik sanayileşme adı verilen politikaları uygulayarak uluslararası yeni iş bölümünde yerini almak isteyen Türkiye kapitalizmi, bu hedefine 12 Eylül askeri darbesi eliyle ulaşmış ve Özal dönemi ile birlikte neo-liberal politikalar hayata geçirilmiştir. Ücretler piyasa koşullarına göre belirlenmiş ve genel bir ücret gerilemesi yaşanmıştır. Yabancı sermayeyi teşvik edici kararlar alınmış, kamu harcamaları azaltılmış ve kamu işletmeleri hızla özelleştirilmiştir. Kâr transferleri kolaylaştırılmış ve dış ticaret serbestleştirilmiştir. 24 Ocak Kararları bugünkü ekonomi politikalarının temelini oluşturmuştur.

Avrupa Birliği (AB) sürecinin bir uygulaması olarak da ülkemizin önemli bir nüfusunun yaşadığı kırlarda, köylülerin tarımı çözen politikalar vasıtasıyla kentlere gelerek proleterleşmesi Türkiye toplumunun önündeki altüst oluşu gözler önüne sermektedir. Kırsal alandan kentlere göç proleterleşmenin en önemli ayağını ve güvencesiz işçi havuzunun ana kaynağını oluşturmuştur. 1980'e kadar nüfusun

yarıdan azını kentler oluştururken bugün Türkiye nüfusunun yüzde 80'i kentlerde yaşamaktadır (**Koç ve ark., 2010**). 1980 sonrası hizmet sektöründe çalışan işçi sayısı iki kattan fazla, sanayi işçilerinin sayısı da iki kata yakın artmıştır. Aynı dönemde tarımda işgücü ise hızla düşmüştür. Bu durum açılan kır-kent nüfus makasında, kentlere olan göçün 2/3'ünün hizmetler sektörüne 1/3'ünün sanayi sektörüne ucuz işgücü olarak eklendiğini göstermektedir.

2000'li yılların başında AB süreci çerçevesinde uluslararası yeni iş bölümüne katılımın köşetaşları oluşturulmuştur (Yeni İş Yasası, Sendikalar Yasası vd). Sağlığı, eğitimi, sosyal güvenliği ve emekliliği düzenleyen rejimlerin değiştirilerek güvencesiz çalışmanın ivmesinin yaratılması Türkiye toplumunun önündeki altüst oluşun diğer yönlerini gözler önüne sermektedir. Son yıllarda ise “torba yasa” ya da Kanun Hükmünde Kararname (KHK) olarak adlandırılan düzenlemelerle sosyal güvenliğin kırıntıları tasfiye edilmiş ya da edilmeye çalışılmaktadır.

Mali sermaye, mülksüzleştirdiği geniş yığınları işçileştirirken güvencesizleştirmiştir. Güvencesiz çalıştırma biçimleri olan taşeronlaştırma, göçmen ve kaçak işçilik, kısmi süreli çalışma, esnek istihdam,

*Dr., TTB İşçi Sağlığı ve İşyeri Hekimliği Kolu Başkanı (ORCID No: 0009-0008-2712-865X)

Geliş Tarihi / Received : 30.03.2023

Kabul Tarihi / Accepted : 11.04.2023

ev işçiliği, mevsimlik işçilik ve geçici işçilik bu süreçte işte bu zeminler üzerinde gerçekleşmiştir. Bu noktada en korunmasız nüfus gruplarından oluşan işgücü gruplarının emek piyasasında öne çıktığı bir işçi sınıfı oluşmuştur. İşte 2000'li yılların mücadeleleri de bu nesnel zemin üzerinden gelişmiştir.

Güvencesiz çalıştırma biçimleri, en başta iş tanımını belirsizleştirdiğinden ve çalışma koşullarının belirlenme inisiyatifi işverenler lehine büktüğünden dolayı, işçi sağlığı ve iş güvenliği (İSİG) alanında da işçileri korunmasız bırakmıştır. Tam da bu noktada 2013 yılında 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Yasası çıkarılmıştır. Bu yasa esasen neo-liberalizmin işçi sağlığı alanındaki kurallarını simgelemiştir. 2016 yılında OHAL ilanı sonrasında ise ilk uygulama, zaten son derece zayıf olan emekçilerin iş güvencelerini koruyan yasaları fiilen ortadan kaldırmak olmuştur. Darbe girişiminde bulunanlarla alakasız olan binlerce emekçi işsiz kalmış diğer emekçiler de işsizlik tehdidi ile en temel haklarını dahi arayamaz duruma gelmiştir. Birçok emek karşıtı yasa ve uygulama (BES, grev yasakları, vd) bu dönemde hayata geçirilmiştir. 2020 yılından itibaren ise emek alanında uygulanan salgın yönetimi (ölümüne çalıştırma ve hak arayan işçilerin Kod-29 ile işten çıkarılması) ile Covid-19 bir işçi sınıfı hastalığı haline getirilmiş, binlerce işçi hayatını kaybetmiş, onbinlerce işçi hastalığa maruz kalmıştır. Günümüzde ise deprem yıkımı eşliğinde yaşanan yoğun bir ekonomik-toplumsal kriz, İSİG mücadelesinin güncel zeminini oluşturmaktadır.

I. Bölüm: Neo-liberalizmin Yasaları '4857 Sayılı İş Kanunu' ve '6331 Sayılı İSG Kanunu'

İş kanunu altı ay sonra yürürlüğe gireceği kararlaştırılarak Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) öncesi dönemde 15 Ağustos 2002 tarihinde TBMM'de kabul edilmiştir. Ancak 3 Kasım 2002'de iktidara gelen AKP hükümeti tarafından işverenlerin yoğun baskısı sonucu askıya alınmıştır. Sınırlı bir iş güvencesi çerçevesi oluşturan yasanın tarihi, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) 158 Sayılı İş Güvencesi Sözleşmesi'nin TBMM'de 1994 yılında kabul edilmesiyle başlamıştır. Anayasaya göre onaylanmış uluslararası sözleşmeler kanun hükmündedir. Bu düzenleme 8 yıl beklendikten sonra nihayet kabul edilmiş, ancak AKP hükümeti tarafından yürürlüğe girmesine izin verilmemiştir. Dahası, çok sayıda iş yeri ve işçi kapsam dışında tutularak işçilere son derece sınırlı bir koruma sağlamıştır. Yasanın 15 Mart 2003 tarihinde yürürlüğe girmesinden birkaç saat sonra ertelenmesi girişimi Cumhurbaşkanı'nın ertelemeyi veto etmesinden sonra yürürlükte kalmıştır. Hızlı bir hazırlık ile yaklaşık iki ay sonra 22 Mayıs 2003 tarihinde kabul edilen 4857 Sayılı İş Kanunu ile 4773 Sayılı Yasa hem tümüyle yürürlükten kaldırılmış hem de iş

güvencesinde var olan düzenlemenin de önemli başlıklarda gerisine düşülmüştür. Zaten çok sınırlı olan güvencenin muafiyetleri arttırılmış, uygulamada kapsamını daha da daraltacak yollar açılmıştır. Diğer yandansa bu yasa ile AKP, hem ILO karşısında üzerine düşeni yerine getirmiş hem de piyasaya 'güven' vermiştir.

İş yasasında yapılan değişikliklerle iş hukukunun genel kabul gören ilkeleri terk edilmiş, iş hukuku borçlar hukuku seviyesine indirilmiştir. Oysa iş hukuku, borçlar hukukundan farklı olarak işçi ve işverenler arasındaki ilişkileri soyut eşitlik anlayışına göre değil, çalışanların işveren karşısında korunması ilkesine göre ele alır. Bu yaklaşım pür liberal yaklaşıma karşı uzun yıllar süren toplumsal mücadelelerden sonra doğmuştur. Çalışma yasalarında esneklik ve kuralsızlık talepleri, 1970'li yıllarda yaşanan krizden gündeme gelmiştir. Sermaye çevreleri tarafından dile getirilen "maksimum esneklik, minimum kural" yaklaşımı, çalışma hayatının kuralsızlaşması ve işçi haklarını rekabette bir dezavantaj olarak gören yeni-liberal okul tarafından savunulmaktadır.

Küreselleşen piyasa ile birlikte, işçi haklarının ve ücretlerin düşük olduğu pazarlardan gelen mallarla rekabet edebilmek için işçi haklarının sınırlandırılması ve kuralsızlaşma (deregülasyon) talepleri gündeme gelmiştir. Ülkemizde de yıllardır Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK) aynı yaklaşımı dile getirmekteydi. Ancak ANAP ve DYP hükümetlerinin bile yapmayı göze alamadığı değişiklikleri AKP iktidarı bir çırpıda gerçekleştirmiştir. 4857 sayılı yasa ile bir taşla birkaç kuş vurulmuştur. Bir yandan sözde bir iş güvencesi yasalaşmıştır. Böylece hükümet ILO karşısında geçici bir rahatlama sağlamıştır. Öte yandan işverenlerin yıllardır talep ettikleri, "çağdaş iş yasası"nın Meclis'ten geçiren AKP, piyasaya "güven" telkin eden önemli bir adım atmıştır. AKP artık sermaye çevreleri indinde rüştünü ispat etmiş, yeni liberal politikaların kararlı savunucusu olmuş ve bunu eylemli olarak kanıtlamıştır.

AKP'nin DP'nin devamı olup olmadığı tartışılır ancak sosyal politika açısından ANAP'ın devamı olduğu bu yasa ile ortaya çıkmıştır. Yeni İş Yasası, 1475 sayılı eski yasada yer almayan pek çok yeni düzenlemeye yer vermektedir. "Geçici İş İlişkisi", "Kısmi Süreli İş Sözleşmesi", "Çağrı Üzerine Çalışma", "İş Zamanı Denkleştirilmesi", "Telafi Çalışması", "Fazla Çalışmada Ücret Ödenmesinin Sınırlandırılması" ve iş güvencesine ilişkin eski yasada var olan hükümlerin daraltılması yeni iş yasasının belli başlı düzenlemeleri olmuştur. Bütün bu düzenlemeler eski yasada var olan nispeten koruyucu düzenlemelerin gevşetilmesi anlamına gelmektedir. Çalışma yaşamı işçiler için artık daha korunmasız ve daha güvensizdir (Çelik, 2022).

1980'li yıllardan itibaren taşeron kullanımı, önce belediyelerin temizlik işlerini taşeron firmalara vermelerinden başlayıp, özel sektör işyerlerine salgın bir hastalık gibi yayılmış ve işçi haklarını bertaraf etmek için kullanılmıştır. Taşeronlaşma denilen, işçilerin ve sendikalarının en çok yakındığı konuların başında gelen bu uygulama ile bir işyerindeki iş bölünebildiği kadar bölünüp her biri ayrı taşerona verilmiş; sendikasız, sigortasız, hatta kimi zaman asgari ücretin bile altında ücretle işçi çalıştıran taşeronlar yoluyla işçilik maliyetleri düşürülmüş, sendikal örgütlenme ve toplu sözleşme düzeninin kurulabilmesi adeta imkânsız hale getirilmiştir. Taşeronlaşmanın yaygınlaşmasıyla işçi hakları bakımından çok sorunlu bir döneme girilmiş ve bu gidişi önlemek iddiasıyla 4857 Sayılı İş Kanunu (2. Madde) ile bazı önlemler getirilmeye çalışılmıştır. İlk olarak, asıl iş-yardımcı iş ayrımı yapılmış, yardımcı işlerde alt işveren kullanımına sınırlama getirilmezken asıl işlerde alt işveren kullanımının sadece işletmenin ve işin gereği ile teknolojik uzmanlık gerektiren işlerde mümkün olduğu kabul edilmiştir. İkinci olarak, asıl işverenin işçilerinin alt işveren tarafından işe alınarak haklarının kısıtlanamayacağı öngörülmüştür. Üçüncü olarak, daha önce o işyerinde çalıştırılan kimse ile alt işveren ilişkisi kurulamayacağı Kanunda yer almıştır. 2003'te bu yasal önlemler alınmış olmasına karşın taşeronlaşma süreci bütün hızıyla devam etmiştir.

Aynı Kanununun 77. ile 89. maddeler arasında işçi sağlığı ve güvenliğine ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. 10 yıl sonra 6331 sayılı yasa ile bu alana ilişkin ayrı bir düzenleme yapılmıştır. 1980'lerde ve 1990'larda özel sektörde düzenli ve güvenceli istihdamdan, hizmetlerin taşeron şirketler aracılığıyla sağlanması, özelleştirmesi ve piyasalaştırılması bu dönemde kamuda sistemli bir biçimde uygulanmaya başlanmıştır. Bu sürecin hukuki altyapısını 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 4/B ve 4/C maddeleri oluşturmaktadır.

2009'da bir torba yasaya eklenen bir madde ile özel istihdam bürolarına işçileri bir başka işverene kiralama imkanı tanınmıştır. Bu yasa ile geçici işçi çalıştırılması hiçbir koşula bağlanmadan 18 aya kadar uzatılmış, işverenlere işçi sayısının dörtte biri kadar geçici-güvencesiz işçi çalıştırma olanağı sağlanmıştır. Bu düzenleme ile bu kapsamdaki işçilerin sendikalaşmaları olanaksız hale getirilmiştir. Aynı torba yasa içinde İşsizlik Sigortası Fonu gelirlerinin dörtte üçünün yatırımlarda kullanılmak üzere bütçeye eklenmesini de karara bağlanmıştır.

4857 sayılı Kanun ile 6331 sayılı Kanun arasındaki sürecin işçi sağlığı açısından mevzuatını, yürürlüğünün sürüp sürmediğinin net olmadığı eski tüzükler ile kabul edilen çok sayıda yönetmelik oluşturmak-

tadır. Eski dönemin tüzükleri ayrıntılı ve net tanımlar, kurallar çizerken, yeni yönetmelikler bir o kadar muğlak, çalışanın yeterince korunmadığı bir çerçeve oluşturmuşlardır.

Genel olarak AB uyum süreçlerinin ve işçi sağlığı alanında ILO normlarının ve direktiflerinin gereklerini yerine getirme amacıyla uzun bir hazırlık dönemi sonrasında 2012 yılında 6331 sayılı Kanun kabul edilmiştir. "Kamu ve özel sektöre ait bütün işlere ve işyerlerine,... faaliyet konularına bakılmaksızın tüm çalışanlara uygulanır." diyerek tüm çalışanların sağlığı ve güvenliğini koruma iddiasıyla kanun yürürlüğe girmiştir. Ocak 2022'de Bakanlığın verdiği verilere göre 340 bin işyerine işyeri hekimi tanımlanmıştır. Var olan yaklaşık 1 milyon 600 bin işyerinin erteledikleri ve belli bir düzenlemeyle bir İSİG hizmeti tanımladıkları işyerlerini ayırdığımızda bile yaklaşık 250 bin işyerinin işyeri hekimi ataması yoktur. Bu durum 6331 sayılı Kanun'a bile uyulmadığını göstermektedir. Bugünün mevzuatının gerektirdiği kapsamanın bile sağlan(a)madığını gösteren veriler çok açıktır. Ayrıca, süreklilik kazanan ertelemelerle artık bir büyük grup çalışan için kapsam dışında kalma durumu olağan hale gelmiştir.

Ancak, sorun bununla da sınırlı değildir. Mülteci ve göçmen emeği, mevsimlik gezici tarım işçileri, ev bakım ve temizlik işindeki kadın işçiler, kazandığı ile gündelik yaşayan yevmiyeli ve sokakta çalışan işçiler (katı atık işçileri, seyyar satıcılar, yevmiyeci hama vd.) ve ev eksenli çalışanlar çok büyük oranda düzensiz çalışan, hiçbir sosyal güvencesi olmayan, gündelik kazançlarla yaşayan ve en riskli, sosyal olarak en kırılgan gruptaki çalışanlar olarak İSİG hizmetine de en uzak çalışanlardır. 6331 sayılı Kanun'da, bazı istisnalar dışında kamu ve özel sektöre ait bütün işleri ve iş yerlerini, bu iş yerlerinin işverenleri ile işveren vekillerini, cıvık ve stajyerler de dâhil olmak üzere tüm çalışanları faaliyet konularına bakılmaksızın kapsayacağı yazmaktadır. Yani başta sayılan bazı istisnaların dışında faaliyet konularına bakılmaksızın bütün çalışanlar kapsama alınmıştır.

ILO ve Dünya Sağlık Örgütü (WHO) uzmanları ortak komitesi tarafından yapılan tanımlarda açıkça vurgulandığı gibi İSİG bütün çalışanlar içindir. İSİG Çerçeve Direktifi (İşyerinde, Çalışanların İş Sağlığı ve Güvenliğinin İyileştirilmesine Yönelik Tedbirlerin Teşvikine İlişkin 12 Haziran 1989 tarihli ve 89/391/EEC sayılı Konsey Direktifi) bütün AB ülkelerinde yürürlüğe girmiş olup, Direktifin maddelerinden olan 'Kapsayıcılık' başlığında: 'Tüm sektör ya da sanayilerin ve her boyuttaki istihdamın kapsanması, hiçbir çalışanın iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili haklardan mahrum kalmaması gerekir.' diye ifade etmektedir.

Bu yasa esasen neo-liberalizmin işçi sağlığı alanındaki yansımalarını sergilemiştir. İşçi sağlığı alanının piyasaya açılması ve taşeronlaşması, Ortak Sağlık ve Güvenlik Birimleri (OSGB) ve eğitim kurumlarının taşeronlaşması ile gerçekleştirilmiştir. Burada, kar amaçlı bir yaklaşım esas alınmaktadır. Kolayca bilimsel yaklaşımdan ödün verilmesi çok mümkündür. Hem OSGB'ye, hem işyerine karşı mesleki bağımsızlığının sağlanmasının mümkün olmadığı bir işyeri hekimi ve iş güvenliği uzmanı bulunmaktadır. Az zamanda çok işyerine ulaşma amacıyla bütün faaliyetlerin sıkıştırılması, hızlandırılması çok söz konusudur. İş güvencesi yoktur ya da çok azaltılmıştır. Tabip odası denetimi ve hekim çalışma onayı kaldırılmıştır. Yetersiz işe giriş muayenesi, amaca hizmet etmeyen periyodik muayene yapılmaktadır.

Bir işyeri hekiminin bu dönemdeki değişimi kendi yaşadıklarından ifade ettiği kısa notu paylaşalım: "Bir holdingi oluşturan ve çalışan sayıları 2 ila 550 arasında değişen irili-ufaklı işletmelerin aynı kampüs içerisinde bir arada bulunduğu bir gruba 2 hekim ve 4 sağlık memuru, deneyimli bir iş güvenliği uzmanı ve bir çevre mühendisinden oluşan bir ekiple sağlıklı iş ve çevre güvenliği konularında hizmet veriyoruz. İşe giriş muayeneleri, dönemsel muayeneler ve planlı tetkikler, risk analizleri, eğitimler, İSG toplantılarına aktif katılım, acil müdahaleler, günlük poliklinik hizmetleri, işletme ve çevre gezileri. Haberli-habersiz tatbikatlar, acil durum eylem planlamaları, aşı kampanyaları; ilk aklıma gelen işler. TSE, KALDER ve benzeri yerli-yabancı çok sayıda denetleyici grubun karşısında... ve sınavları da cabası. 24 saat açık kalan ve eğitimli bir hekimin 3 vardiya nöbet tuttuğu, tam donanımlı bir ambulansın şoförüyle birlikte hazır tutulduğu bir sağlık merkezi kampüse gelen bir tanker sudan, bir bidon solvente dış hizmet alınan veya sürekli birlikte çalışılan taşeron ekiplere kadar aklınıza gelebilecek tüm girdi ve kişileri titizlikle kontrol ve eşlik eden bir hekim. Yukarıda saymakla bitiremediğim onca işin tamamen ticari amaçla kurulmuş bir X firmasından satın alınabileceğine inanmak mümkün mü? Hazır kıta bir ilk yardımcı ve uzaklarda bir ofiste masa başında oturan girişimci bir iş güvenliği uzmanı ve elinde çantasıyla kapı kapı dolaşan bir hekim yeter mi dersiniz tüm bu faaliyetlere?" Güvencesiz çalışma koşulları, gelecek belirsizliğini, giderek daha artan çalışma süreleri, verimlilik politikalarına çok çeşitli etkilerine maruz kalınması, örgütlenme engelleri, işçi sağlığının olumsuz sonuçlarını belirlemiştir.

Tam da bu noktada atılan yasal adımların iş cinayetleri, iş kazaları ve meslek hastalıklarının azaltılmasını beklememek gerekmektedir. Aksine neo-liberal politikaların hakimiyetinin bir sonucu olarak

verilerin oluşturulması ve açıklanması bile şüpheli hale gelmiş ve İSİG alanında yaşananları yansıtmayan açıklamalar yapılmıştır ve yapılmaktadır.

II. Bölüm: İş kazaları, Meslek Hastalıkları ve İş Cinayetleri

İşçilerin sağlığı ve yürüttükleri iş faaliyetleri birbirine bağlıdır. İş sürecindeki çeşitli faktörlerin, işçilerin sağlığı üzerinde zararlı etkileri vardır: Yapılan işin türü, fiziksel ve zihinsel çaba, kullanılan malzeme ve ürünler, çalışma ortamının doğası, işin yapıldığı koşullar ve nasıl organize edildiği. Tüm bu koşulların sonucunda işçiler hasta olmakta, sakatlanmakta ve hayatını kaybetmektedir. Sağlığın ve güvenliğin korunamadığı durumlarda meslek hastalıkları ve iş kazaları ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla işçi sağlığı kavramı, çalışma hayatındaki sağlık ve güvenlik tehlikelerini belirlemek ve bunların sonuçlarını önleme faaliyeti olarak tanımlanabilir.

Bu bölümde AKP dönemi işçi sağlığı ve güvenliğinin durumu ile ilgili somut verileri tartışabilmek üzere 2002-2022 yılları arasında İSİG göstergeleri ele alınmıştır. 2022 Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) Yıllığı, bu yazı kaleme alındığı sıralarda henüz yayınlanmamış olduğu için 2022 yılı verileri ele alınamamıştır. İş kazaları, iş cinayetleri, meslek hastalıkları ve meslek hastalıklarına bağlı ölümler, bu koşulları ele almak üzere kullandığımız veriler olmuştur. Öte yandan, ele alınan verilerde işgücünün başta kayıtdışılık ve çocuk işçilik olmak üzere yapısal sorunlarının yansıtılmaması, bu verilerin güvenilirliği bakımından başlıca sorundur. Diğer yandan, bu dönemin İSİG koşullarına ilişkin yapılacak bir değerlendirmenin iş süreçlerindeki ve emek piyasasındaki değişimlere dair verilerle tamamlanması ve hatta meslek hastalığı teşhis sürecini biçimlendiren tıbbi ve yasal süreçlerin de mercek altına alması gerekir.

İşçi sağlığında yapılan çalışmaların değerlendirilmesi, iş kazaları ve meslek hastalıklarının sıklık ve ağırlık hızlarının izlenmesi ile sağlanmaktadır. Bu, işçilerin sağlık ve güvenliğinin kapsamlı, doğru ve şeffaf bir şekilde izlenmesini gerektirir. Her bir mesleki risk faktörünün etkisini ölçmek, onu sürekli olarak azaltmak esastır. Bu yaklaşımın bir sonucu olarak WHO ve ILO, 2021 yılında 'İşle İlgili Ortak Tahminleri'ni oluşturmuştur (WHO/ILO, 2021). Her mesleki risk faktörünün insan sağlığı üzerindeki etkisini detaylandırılmış ve işçi sağlığı iş güvenliğini iyileştirmek için somut politikalar ve eylemler sunulmuştur. Bu tahminler, sektörler genelinde ülke, bölge ve küresel düzeylerde işle ilgili hastalık ve yaralanma yükünü önlemeye yönelik etkili politikaların ve eylemlerin belirlenmesi, önceliklendirilmesi, planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi için değerli bir

Yıllar	İşçi Sayısı	Meslek Hastalığına Yakalanan İşçi Sayısı	Meslek Hastalığı İnsidansı (100.000'de 1)	Meslek Hastalığına Bağlı Ölen Sayısı	Meslek Hastalığına Bağlı Ölen Yıllık İnsidansı (100.000'de 1)	İş Kazası İnsidansı	İş Kazası Sıklık Hızı (1 milyon iş saatinde)	İş Cinayeti İnsidansı (100.000'de 1)
2002	8.890.000	601	6,76	6	0,07	72.344	5,56	872
2003	8.958.000	440	4,91	1	0,01	76.668	5,46	811
2004	8.932.000	384	4,30	2	0,02	83.830	5,52	843
2005	9.570.000	519	5,42	24	0,25	73.923	4,27	1096
2006	10.067.000	574	5,70	9	0,09	79.027	4,03	1601
2007	10.480.000	1208	11,53	1	0,01	80.602	3,61	1044
2008	10.901.000	539	4,94	1	0,01	72.963	3,1	866
2009	10.703.000	429	4,01	0	0,00	64.316	2,76	1171
2010	11.546.000	533	4,62	10	0,09	62.903	2,46	1454
2011	12.571.000	697	5,54	10	0,08	69.227	2,45	1710
2012	13.205.000	395	2,99	1	0,01	74.871	2,43	745
2013	12.997.000	351	2,70	0	0,00	191.389	5,88	1360
2014	13.544.000	494	3,65	0	0,00	221.366	6,51	1886
2015	14.181.000	510	3,60	0	0,00	241.547	6,77	1730
2016	14.796.000	597	4,03	0	0,00	286.068	7,9	1970
2017	14.995.000	693	4,62	0	0,00	359.653	9,94	2006
2018	16.033.000	1047	6,53	0	0,00	430.985	10,76	1923
2019	16.254.000	1088	6,69	0	0,00	422.463	10,76	1736
2020	15.799.000	908	5,75	0	0,00	384.262	10,85	2427
2021	16.497.339	1207	7,32	2	0,01	511.084	0,06	2127
2022	15.295.362							1843

Tablo 1. Bu bölümde AKP dönemi işçi sağlığı ve güvenliğinin durumu ile ilgili somut verileri tartışabilmek üzere 2002-2022 yılları arasında İSİG göstergeleri ele alınmıştır.

temel sağlamıştır. Tüm mesleki risk faktörlerinin ve atfedilebilir hastalık yüklerinin henüz sayısallaştırılmadığına dikkat edilmelidir.

Bu çalışmada, en önemli 39 yerleşik mesleki risk faktörü ve sağlık sonucunun tahminlerinin yapıldığını dolayısıyla rakamların daha yüksek olduğunu belirtmek gereklidir. Yani bu rapor, daha geniş bir sorunun anlık görüntüsü olmuştur. Bu rapora göre 2016'da belirlenen mesleki risklerin sonucu dünyada toplam 1,88 milyon ölüm ve 89,72 milyon malul çalışan sonucuna atfedebileceği tahmin edilmiştir. Ölümün yüzde 80,7'sini (1,52 milyon) ve maluliyetlerin yüzde 70,5'ini (63,28 milyon) hastalıklar, ölümlerin yüzde 19,3'ünü (0,36 milyon) ve maluliyetlerin yüzde 29,5'ini (26,44 milyon) iş kazaları/yaralanmalar oluşturmaktadır (**WHO/ILO, 2021**).

Atfedilebilir ölümlerin en fazla olduğu mesleki risk faktörü, uzun çalışma saatlerine (haftada ≥ 55 saat) maruz kalmadır (744 bin 924 ölüm) ardından mesleki partiküller, gazlar ve dumanlar (450 bin 381 ölüm) ve mesleki yaralanmalar/iş kazaları (363.283 ölüm). İşle ilgili en yüksek ölüm yüküne sahip sağlık sonucu, kronik obstrüktif akciğer hastalığıdır (450.381 ölüm), ardından inme (398.306 ölüm) ve iskemik kalp hastalığı (346.618 ölüm) izlemektedir. Maluliyetle sonuçlananların (23,26 milyonu) uzun vadeli çalışma saatleri maruz kalma sonucu, (12,27 milyonu) mesleki ergonomik faktörlere bağlı oluşan boyun ve sırt ağrısı olarak gerçekleşmiştir (**WHO/ILO, 2021**).

Dünyanın tamamını kapsayan rapora ek olarak aralarında Türkiye'nin de olduğu 183 ülkenin tek tek ölüm ve maluliyet verileri vardır. Ayrıca uzamış çalışma saatlerine bağlı inme ve iskemik kalp hastalığı sayıları ve insidans tahminleri de bulunmaktadır. 2016 için tahmin edilen mesleki maruziyetler sonucu ölüm sayısı yaklaşık 1 milyon 900 bin, 100 bin çalışana göre hesaplanması ise yaklaşık 25'tir. 100 bin'de 25 iş cinayetinin yaklaşık olarak 5'i iş kazası sonucu, 20'si mesleki hastalığı/işle ilgili hastalık sonucu gerçekleşmektedir. Muhtemelen yerel kaynakların verileriyle hazırlanmış rapordaki Türkiye verileri biraz daha yüksek olmasına karşın, bizim resmi sayılarımızın açıklanabilir bir yanı yoktur. Bizim verilerimizde hastalık nedeniyle ölümlerin sayısının ve dolayısıyla insidansının sıfır olması tabloyu bütünüyle anlatmaktadır. Rapora göre Türkiye'de 2016 yılında 22 bin 438 iş cinayeti ve 1 milyon 10 bin 894 maluliyet saptanması gerekmektedir. Ölümün yaklaşık 4 bin 490'ı iş kazasından ve 17 bin 850'si hastalık sonucu olması hesaplanmıştır (**WHO/ILO, 2021**).

SGK tarafından açıklanan verilerde yıllara göre meslek hastalıkları ve meslek hastalığı insidansları WHO/ILO tahminlerinin çok altında kalmaktadır. Meslek hastalıklarını, iş kazaları ve iş kazalarından kaynaklı iş cinayetlerinden ayıran en önemli faktör hastalığın nüksetme ve semptomlarının görülme süresi açısından uzun zamana yayılmasıdır. İşyerinde çalışma rutinlerine ve koşullarına bağlı meslek hastalıklarının bazıları işçinin sağlığını kısa dönemde etkilerken bazı hastalıklar yıllara yayılmakta ve işçi, söz konusu işten ayrılmış olsa bile uzun dönem sonra kendisi gösterebilmektedir. SGK'nın şeffaflıktan uzak politikaları nedeniyle meslek hastalıklarının takibi ve daha önemlisi teşhis ve tedavisi güçleşmektedir.

Bir meslek hastalığının bir ülkede az teşhis edilmesi bu hastalığın o ülkede olmadığını ya da bu hastalığa karşı başarılı bir koruma yapıldığının kanıtı olamamaktadır. Tam aksine bir ülkede çok sayıda meslek hastalığının teşhis edilmesi (sigorta sistemi tarafından tanınması) o ülkede meslek hastalıklarını saptama ve meslek hastalıkları konusunda toplumu bilgilendirme sistemlerinin iyi kurulmuş olduğunu göstermektedir (**Müezzinoğlu ve Tellioglu, 2016**).

Türkiye özelinde meslek hastalıklarının resmi verilerde gösterilmemesi ve tutulan kayıtların kamuoyu ile paylaşılmaması en büyük sorunlardan bir tanesidir. Meslek hastalıkları verilerinin gizlenmesinin arkasında devlet ve işverenlerin sorumluluğu vardır. İşçinin meslek hastalığından kaynaklı olarak tedavi ve hastane masrafları, tedavi sonrası rehabilitasyon ve bakım hizmetleri, sigorta giderleri hem devlet hem işveren açısından maliyet kalemi gibi görülmesi meslek hastalığı bilgisini muammaya dönüştürmektedir.

2018 yılında TBMM'ye verilen bir soru önergesine verilen cevapta Ankara, Zonguldak ve İstanbul'daki meslek hastalıkları hastanelerinde 2017 yılının ilk 11 ayında 6 bin 948'i yatarak, 589 bin 568'i ise ayakta olmak üzere, toplam 596 bin 516 kişi tedavi gördüğü bilgisi paylaşılmıştır ("**11 ayda 596 bin**", 2018). Verilerin muğlak ve örtük olmasına karşın AKP döneminde meslek hastalığı tespit edilen işçi sayısı genel olarak artış trendi sergilemektedir. 2020 yılında 601 olan meslek hastalığına yakalanan işçi sayısı, 2021 yılında 1.207'ye yükselmiştir.

Meslek hastalığının artış sergilediği dönemin despotik emek rejiminin kalıcı hale geldiği ve ihracata odaklı büyüme programına geçilmeye başlandığı yıllara karşılık gelmesi rastlantısal değildir. Bu yıllar dahilinde Covid-19 pandemisinin işçi sınıfı hastalığına dönüşmesi, emek yoğun sektörlerde

gerekli işçi sağlığı önlemlerinin alınmaması, işçileri çeşitli maruziyetlere daha açık hale getirmektedir. Despotik emek rejiminin temel karakteristiği olan uzun çalışma süreleri ve ağır tempoda çalışma, pek çok kas iskelet sistemi rahatsızlığına, mental çöküntüye; İSİG tedbirleri almadan çalışma, kimyasallar, tozlar, asbest gibi nedenlerden ötürü solunum yolları hastalıklarına ve kanser türlerine yol açmaktadır. WHO'nun en son 2017 yılında paylaştığı verilere göre, Türkiye'de aynı yıl 148 bin yeni kanser teşhisi konulmuş ve 90 bin kişi de kanserden kaynaklı hayatını kaybetmiştir. Bu ölümlerin yüzde 10'u meslek hastalığına bağlı kanser hastalıklarıdır ve en az 9 bin ölüm meslek hastalıklarına dayalı kanser türleridir (**"Meslek Hastalıklarına Bağlı", 2019**).

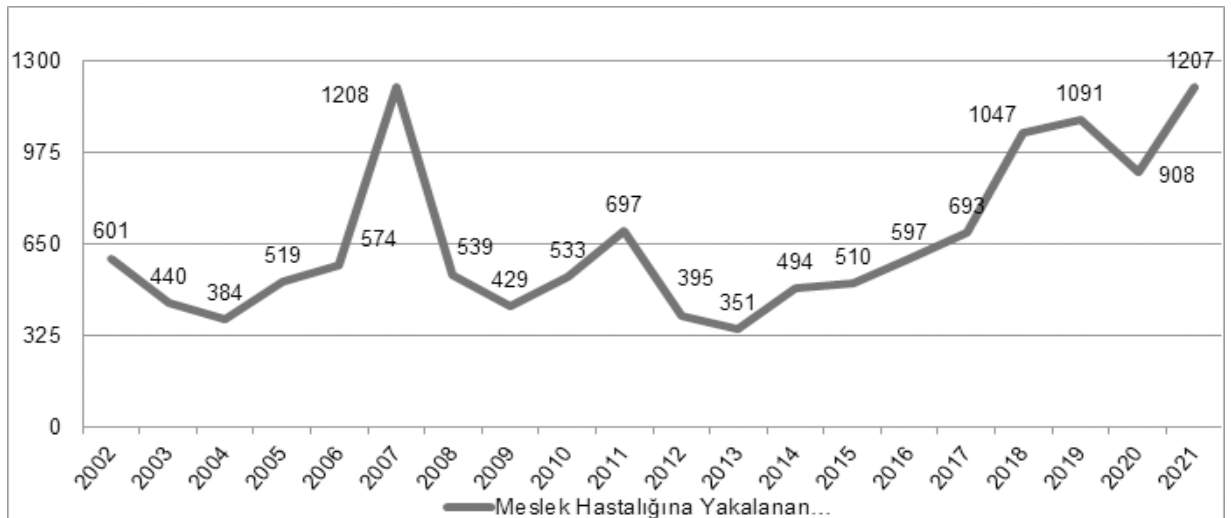
Ele aldığımız 2002-2021 yılı verilerine göre AKP'li yıllar boyunca yalnızca 67 meslek hastalığına bağlı ölüm gerçekleşmiştir. Bu, yıllık ortalama 3 ölüm kaydedildiği anlamına gelmektedir. Diğer yandan 2000'li yılların başından başlayan meslek hastalıklarının sıfırlanması 2013 ila 2020 yılları arasında hiçbir ölüm kaydedilmesine kadar uzandırılmış, 2021 yılında ise 8 yılın ardından 2 meslek hastalığına bağlı ölüm kaydedilmiştir. Eldeki verilerle, meslek hastalığı yaşayan ve meslek hastalığı sonucu ölen işçi sayısı dramatik bir biçimde azalırken, bunun nedeninin hastalık etkeninin azalması, koruyucu önlemlerin yaygınlaşması gibi olumlu nedenlerden kaynaklandığına dair bir bulgu olmadığını göstermektedir.

Kaldı ki Türkiye'deki çalışma koşullarının referans alınan ülke ve standartlarından aşağıda kaldığı bilinen bir gerçektir. Bu halde, en azından etkili bir teşhis ve tanzim sisteminde bu sayı ve oranların çok daha yüksek olması beklenirdi. Örneğin, 2006 yılında 5,42/100.000 olan meslek hastalığı insidansı

2007 yılında birden 11,53/100.000'e sıçramaktadır. Bu sıçramanın ardından aynı ya da artan oranlarda bir meslek hastalığı insidansı bize meslek hastalıklarının en azından teşhis edilmesinde daha etkili bir yol izlendiği izlenimini verebilecekken bir sonraki yılın insidansının hızla 4,94/100.000'e düşmüş olması, ardından gelen yıllarda ise bu sıçramanın korunamaması bu konuda etkin bir mücadelenin olmadığını göstermektedir.

Aynı dönemleri içeren iş cinayeti ve iş kazaları verileriyle birlikte ele aldığımız iş cinayeti ve iş kazası insidansları da bu görüşü destekler niteliktedir. 2002-2021 yılları arasında ele aldığımız iş cinayeti verilerinde SGK istatistiklerinden farklı olarak şöyle bir durum söz konusudur: İş cinayetleri 2002-2012 yılları arasında SGK verileri kullanılarak ele alınmış olsa da, 2013 itibarıyla İSİG Meclisi'nin iş cinayeti raporlarında derlediği veriler baz alınmıştır. Bu bile, niteliksel bir fark ortaya koymaktadır. İSİG Meclisi'nin ulusal ve yerel basın, işçilerin mesai arkadaşları ve aileleri, iş güvenliği uzmanları, işyeri hekimleri ve sendikalar alınan bilgilere dayanarak tespit ettiği iş cinayeti bilgileri SGK'nın başta kayıt dışı işçiler olmak üzere yer vermediği grupları ve süreçleri de iş cinayetlerine dahil etmiştir. Bu bakımdan, özellikle güvencesiz, başta tarım ve inşaat olmak üzere kayıt dışı çalışmanın yoğun olduğu sektör ve alanlarda, kadın-çocuk ve göçmen işçilerin ağırlıklı olarak çalıştığı yerlerde SGK verilerinin eksik olduğunu İSİG Meclisi verileri kanıtlar niteliktedir.

İSİG Meclisi'nin yıllık ve aylık hazırladığı iş cinayetleri raporları ışığında Türkiye'deki çalışma rejiminin yarattığı ağır tablo görülmektedir. AKP'li yıllarda en az 31 bin işçi çalışırken işe bağlı nedenlerden ötürü hayatını kaybetmiştir. 2002 yılında 872 olan iş cina-

Şekil 1. AKP Döneminde Meslek Hastalığına Yakalanan İşçi Sayısı

yetinde yaşamını yitiren işçi sayısı istisnalar olmakla birlikte düzenli olarak artmış ve 2022 yılında 1843 işçi yaşamını yitirmiştir. İş cinayetlerinin eksponansiyel artış sergilediği yıllar çalışma rejiminde keyfiyetin ve sermaye tahakkümünün yoğunlaştığı yıllardır: Soma maden katliamı, OHAL/KHK yönetimi ve pandemi dönemi. Bu yılların kesişimsel özelliği devletin işverenlere daha fazla yetki ve imtiyaz tanıdığı dönem olmasıdır.

İş cinayetlerinin ekseriyetinin güvencesiz çalışmanın hakim olduğu inşaat, tarım ve taşımacılık gibi, uzun çalışma saatleri, yoğun çalışma, sigortasız çalışma ve her türlü kuralsızlığın hakim olduğu, sendikal örgütlenmenin bulunmadığı işkollarında yoğunlaştığı görülür. İş cinayetlerinin en önemli nedeni trafik, servis kazalarıdır. Sanayi işkollarında iş cinayetlerinin oransal olarak artışı ile birlikte ezilme, patlama, yanma, elektrik çarpması, zehirlenme vb. ölüm nedenlerinde de gözle görülür bir yaygınlaşma mevcuttur. Bu noktada İstanbul, Kocaeli, İzmir, Manisa, Bursa, Ankara, Tekirdağ, Sakarya, Gaziantep, Samsun, Konya gibi şehirlerde endüstriyel kazalar olarak adlandırılan iş cinayetleri öne çıkmaktadır.

Sağlık ve eğitim emekçilerine yönelik işyerlerinde yaygın bir şiddet yaşanmaktadır. Ekonomik kriz, mobbing ve fazla çalışmaya bağlı işçi intiharları devam etmektedir. Özellikle geçinemeyen işçilerin banka ve tefecilerden aldıkları borçları geri ödeyememeleri sonucu yapılan baskılar bu intiharların önemli bir nedenini oluşturmaktadır. Yine genç işçi, işsizlerin güvencesizleştirme kısıncında geleceksizleştirilmeleri intiharların diğer önemli nedenidir. Aşırı-yoğun-fazla-sağlıksız çalışmaya, beslenme-bırınma-yaşam koşullarına bağlı kalp krizi ve beyin

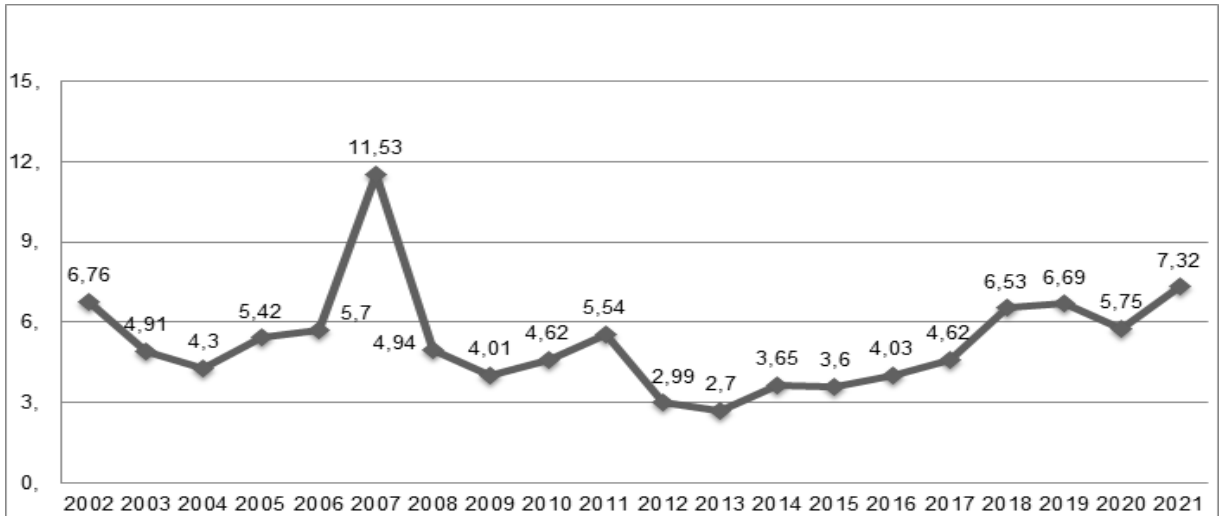
kanaması gibi ani işyeri ölümleri de (ilk yardımların yetersizliğini de vurgulayalım) artarak sürmektedir. Bu ölümler taşımacılık, tarım, büro, eğitim, belediye gibi işkollarından tüm işkollarına yaygınlaşırken yaş ortalaması da giderek düşmektedir (**İSİG Meclisi, 2023**).

Bunun yanında işçi sayısı ile oranlayarak hesapladığımız iş cinayeti insidanslarında da düzenli olmayan bir artış söz konusudur. 2002 yılında 9,81/100.000 olan iş cinayeti insidansı dalgalanmalar olmakla birlikte 2021 yılında 12,90/100.000'e ulaşmıştır.

2002 yılında 814/100.000 olan iş kazası insidansı 2012 yılına kadar düzenli olarak azalmıştır. 2012 yılında iş kazası insidansının 567/100.000'e kadar düşmüş olduğu görülmektedir. Ne var ki, 2013 itibarıyla ani bir sıçramayla iş kazası insidans oranı 1.473/100.000 olmuştur. 2013 sonrası iş kazası insidansı düzenli olarak artmaya devam etmiş ve 2021 yılında 3.098/100.000'e ulaşmıştır.

Öte yandan SGK verilerini analiz ederek çıkarabileceğimiz üzere iş kazası geçiren işçilerin yaş ortalaması, iş kazasını mesaisinin kaçınıcı saatinde geçirdiği ve işyerindeki deneyimi bilgilerini de verileri değerlendirebilmek üzere birlikte okumak gerekir. Bu yıllar boyunca Türkiyeli çalışanların işte kalım sürelerinde ciddi azalma yaşanmıştır. Türkiye'ye ait bu veriler Türkiye'deki taşeron çalışmadaki artışla ilgili parametreyi de teyit etmektedir.

AKP döneminde işçi sağlığı ve güvenliğini etkileyen koşullar bir yandan mevzuat düzenlemeleri ve işgücü piyasasının esnekleştirilmesi politikaları iken, diğer yandan toplu çalışma hakları olan sendikalaşma, toplu pazarlık ve grev haklarında yaşanan ciddi aşınmadır.

Şekil 2. AKP Döneminde Meslek Hastalığı İnsidansı (100000'de 1)

Toplu çalışma ilişkilerindeki otoriter yönelim işyerlerinde ve sendikalaşmada ciddi bir tahribat yaratmıştır. AKP iktidarı boyunca sendikalaşma verilerini izlediğimizde 2013 öncesi verilerin güvenilir olmadığını söylememiz gerekir. 2012’de 6356 sayılı Yasa’yla sendikaların üye sayılarını hesaplama yöntemi değiştirilmesiyle hem e-devlet yoluyla sendika üyeliği sistemine geçilmiş hem de işçi sayılarında SGK verileri esas alınmaya başlanmıştır. Böylece 2821 sayılı Yasa döneminde sendika üye sayılarına ilişkin gerçek dışı veriler büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. 2002 yılındaki yüzde 58 oranının gerçeği yansıtmadığı aşikardır. Öte yandan, 2013-2022 arası sendikalaşma verilerinde nicel bir artış söz konusu olsa da sendikalı işçi sayısındaki artışın yapay olduğu ve sendikalaşan işçilerin ciddi bir bölümünün toplu iş sözleşmesinden yararlanamadığı görülmektedir.

Diğer taraftan sendikalaşma verileri tek başına Türkiye’deki sendikalaşmanın boyutunu yansıtmamaktadır. Sendikalaşma verileri hesabında kayıt dışı işçilerin hesaba katılmaması sendikalaşma verilerinin gerçekte olduğundan daha yüksek görünmesine yol açmaktadır. Sendikalaşma verilerinde esas olarak, toplu sözleşme kapsamındaki işçi sayısı baz alınmalıdır. Böyle ele alındığında, AB ülkelerinde genellikle yüzde 50’nin üzerinde olan Toplu İş Sözleşmesi (TİS) kapsamının Türkiye’de yüzde 7’ler civarında olduğu görülmektedir. Son yıllarda sendikalaşma istatistiklerine yansıyan sendikalaşmadaki artışın nedeni 2013-2019 arasında yaklaşık 850 bin kamu taşeron işçisinin sendikalaşmasının kolaylaştırılmış olması diğer yandan da Hak-İş gibi hükümet destekli sendikaların üye oranındaki artıştır. Sendikalaşmadaki artışta konfederasyonlar arasındaki dağılımın Hak-İş lehine dengesiz bir tablosu da bu durumu göstermektedir. Yine 1984-1995 arasında

yıllık ortalama greve katılan işçi sayısı 60 bin civarında iken, bu sayı 1995-2000 yılları arasında 9 bin civarına, 2000’li yıllarda ise 5 bin civarına gerilemiştir. 2003 yılından itibaren ise grevi ertelenen (yasaklanan) işçi sayısı 193 bin olmuştur (**DİSK-AR, 2019**).

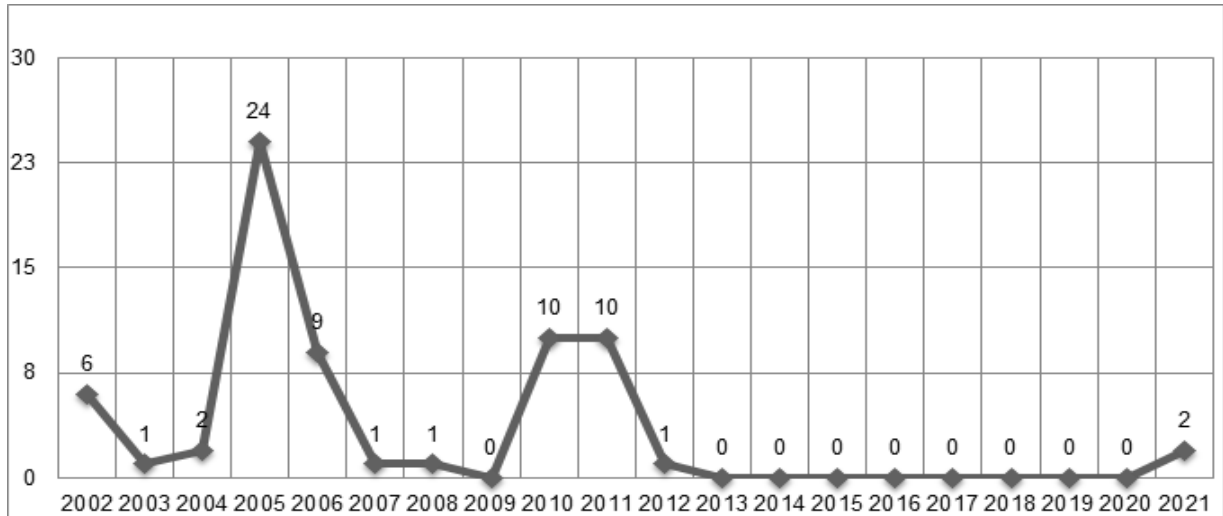
Tam da bu noktada işyerlerinden itirazlar ve direnişler yükselmiştir. İSİG alanında birçok önemli deneyim hayata geçirilmiş ve geçirilmektedir.

III. Bölüm: AKP’li 20 Yılda İSİG Mücadelesinin Teorik Perspektifi ve Pratik Adımlar

İSİG mücadelesi üzerine bugüne kadar yazılan yazılar esas olarak yasalar, işçi ölümleri ve meslek hastalıkları istatistikleri, farklı çalışma alanlarındaki işçilerin sağlık sorunları veya o alanda teknik anlamda yapılması gerekenler üzerine olmuştur. Bu durumun daha ötesi olarak teorik anlamda kavramsal tartışmalar ve modellemeler yapılmıştır. Ancak bu modellemeler ve bu modellemelerde önerilen kurumsallaşmalar teorik (gri) düzeyde olmuş ve hayatın pratik (yeşil) dünyasına temas edememiştir. İSİG mücadelesinin pratiği ise esas olarak lokal mücadeleleri konu alan köşe yazıları, söyleşilere konu olmuştur. Bu anlamda eksik de olsa AKP’li 20 yılda İSİG mücadelesinin köşe taşlarını oluşturan teorik perspektife ve sendikal (işyeri, ekoloji, hukuk) mücadelelerine satırbaşları halinde değineceğiz.

Teorik Perspektif

Osmanlı Devleti’nden beri Türkiye’de işçi sınıfının İSİG talepleri her zaman var olmuş ve zaman zaman da öne çıkmıştır. Ancak genel olarak bu talepler ücret, iş güvencesi gibi taleplerin gerisinde yer almış ve çoğu zaman da bu taleplerle olan işsel bağ kurulamamıştır. Bu noktada neoliberal politikaların hayata geçirilmesinin son adımlarının atıldığı

Şekil 3. AKP Döneminde Meslek Hastalığına Bağlı Ölüm

ve nicel olarak da işçi sınıfının Türkiye toplumun çoğunluğunu oluşturduğu AKP'li yıllarda çizilen teorik çerçeve mücadele sürecini belirlemiş ve mücadelesinin etkisiyle de kendini geliştirmiştir. Bu noktada üç önemli adım öne çıkmaktadır.

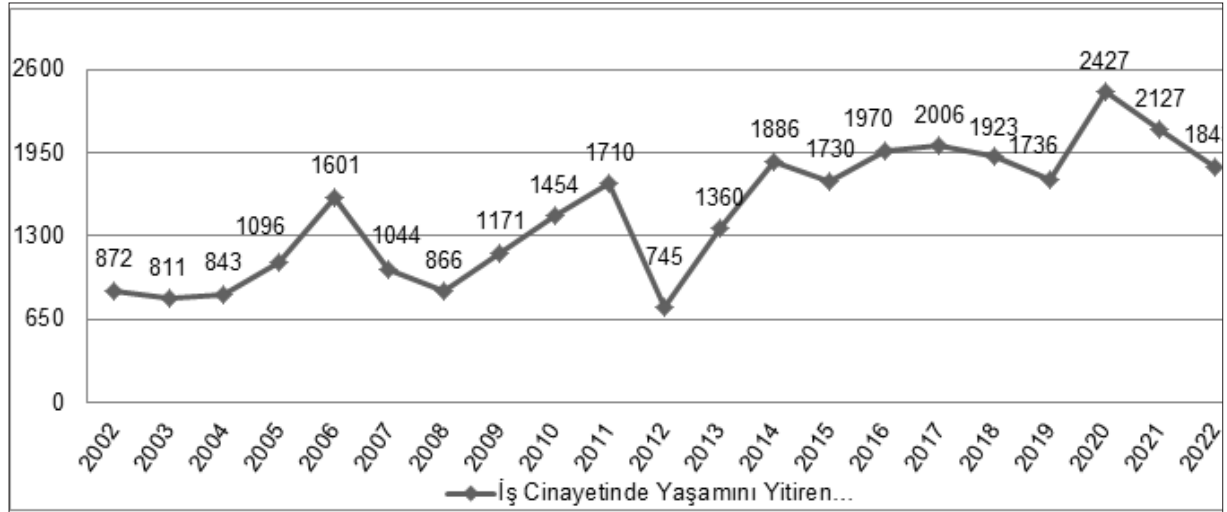
'Bilgiyi kurumsallaştıran bir araç' olarak TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi: 2000 yılının Ocak ayında yayın hayatına başlayan derginin çıkış ihtiyacı şu şekilde belirtilmiştir: "Uluslararası Tahkim, yeni Sosyal Güvenlik Yasası, kayıt dışı ekonomi, sigortasız işçi çalıştırma, sendikal hak ihlalleri, grev kısıtlamaları, üretimin %29'unun çocuk emeğine dayalı olması, esnek üretim, taşeronlaşma, sağlıksız ve güvensiz çalışma ortamı ve koşulları sonucu meslek hastalıkları ve iş kazaları... İçinde yaşadığımız gerçeklikte mesleki sağlık ve güvenlik kavramı bize "nereden" başlamalıyız, "ne" yapmalıyız, "nasıl" yapmalıyız sorularını sorduruyor. Hekimler kadar bu alanda duyarlı olan sendikalarımızla, meslek örgütlerimizle, üniversitelerimizle birlikte ve bu alana duyarlı tüm bireylerle ilgili birikimimizi paylaştığımız, bilgi alışverişi, iletişim amaçlı, mesleki sağlık ve güvenlik sorun ve çözümlerini tartışabildiğimiz bir platform yaratmayı hedefledik... Geçmiş deneyimlerin aşılacak yürünmesi gerektiğinden yanayız. En azından bilim yöntemi için geçmişin aşılması bir zorunluluktur... Çalışma sağlığı ortamına yönelik yapılacak esaslı tartışmaların bu alanın tüm dinamikleriyle beraber çoğurtulması gerekmektedir. Çünkü özgül/bağımsız bir alanmış gibi görünen çalışanların sağlığına yönelik atılacak adımların diğer alanları da sorgulayacağı, sarsacağı ve yeni tanımlar doğuracağı bilinmelidir..." ("**Çıkarken**", 2000).

Yazılanlar 75 sayı çıkan derginin yayın çizgisini ve İSİG mücadelesine katkısını özetlemektedir. Dergi;

iş kazalarından meslek hastalığına; işyeri hekimleri ve iş güvenliği uzmanları gibi alan çalışanlarının sorunlarına; asgari ücretten iş güvencesine bu talepler ile bağ kurulmasına; kadın, çocuk, göçmen, yaşlı işçiler gibi sınıfın en ezilen-sömürülen-örgütsüz kesimlerinin sorunlarına; inşaatlardan tersanelere işçilerin sorunlarına ve işçi denetimine; iş kazası, iş cinayeti, işçi cinayeti kavramları gibi sayamadığımız teorik tartışmalara derinlikli ve sansürsüz bir bakış açısı sunan ve kurumsallaştıran bir tartışma platformu olmuştur.

'Tarihe danışarak' iş cinayeti kavramının hatırlatılması: "İş kazası" kavramı sermaye ve devlet tarafından kullanılmaktadır. Buna göre işçi ölüm ve yaralanmalarının ana nedeni işçinin dikkatsizliği ve bireysel koruyucuları kullanmamasıdır. İş kazası argümanı güncel olarak ülkenin içinde bulunduğu politik konjoktüre ya da kültürel özelliklerine göre de desteklenir. Ülkemizde AKP sözcüleri "madenciler güzel öldü", "ölüm bu işin fitratında var", "kader planı" gibi söylemlerde bulunmaktadır (**Gürcanlı, 2014**).

İşçi hareketlerinin geliştiği yakın tarihimizde sermayenin dilinin kullanımının sınırlandırıldığı ve İSİG mücadelesinin sınıfın iktidar mücadelesinin bir başlığı haline geldiği konjoktürlere olmuştur. Araştırmalarımızda iş cinayeti kavramının 48 yıl evvel de kullanıldığını görüyoruz. TÖB-DER'in 1975 yılı tarihli dergisi iş cinayetlerine ayrılmıştır. Yine Petrol-İş Dergisi'nin 1975 yılında çıkan sayılarında iş cinayeti kavramının kullanıldığını görmekteyiz (**İSİG Meclisi, 2015**). Özetle işçi hareketinin zayıf olduğu dönemlerde "iş kazası" kavramı egemen hale gelmiştir. İşçi hareketlerinin güçlendiği dönemlerde ise birçok alanda olduğu gibi sermayeyi sınırlandıran

Şekil 4. AKP Döneminde İş Cinayetleri

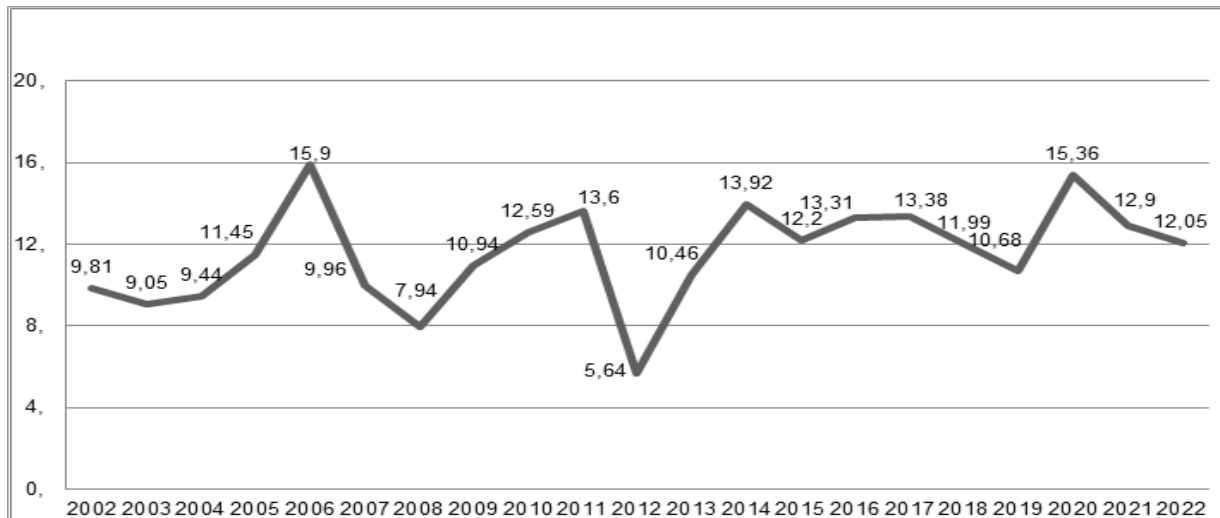
adımlardan ve iktidar mücadelesinin başlıklarından biri de iş cinayeti kavramı ve mücadelesi olmuştur.

Tuzla Tersaneleri'nde işçi ölümlerine karşı örülen mücadele sürecinde iş cinayeti kavramının teorik açıklamasını Yüksel Akkaya Kızıl Bayrak gazetesinde hatırlatır: "...Engels'in yerinde ifadesiyle 'Bir insan, bir başkasına ölüme yol açan bir zarar verdiği zaman buna adam öldürme diyoruz; saldırgan, vereceği zararın öldürücü olduğunu önceden biliyorsa o zaman buna cinayet diyoruz'. İşverenler, doğal olmayan bir ölümlerle, basit ve önlenilebilir bir kazadan koruyamayarak işçileri iş kazaları nedeniyle ölümlerle karşı karşıya bıraktığı için bu bir cinayettir. Öyle söylendiği gibi basit kaza sonucu ölüm değildir. Engels'in söylemi ile, işverenler, iş kazasında ölen işçileri yaşamın gereklerinden yoksun bırakıp, bu kazalar ile yaşayamayacakları konuma soktuğu için bu bir cinayettir, örtülü, kasıtlı bir cinayettir. Hiç kimsenin kendisini savunmadığı bir cinayettir; kimse katili görmediği için, mağdurların ölümü "doğal" kabul edildiği için de "cinayet gibi olmayan cinayettir", "suç bir şeyi yapmaktan çok yapmamaktan kaynaklanmaktadır" (Akkaya, 2006).

Akkaya yazısında Engels'in 1845 yılında yayınlanan "İngiltere'de Emekçi Sınıfların Durumu" kitabındaki alıntıyı aktarıp kitapta kullanılan "sosyal cinayet" kavramına atıfta bulunmuştur. Vurguyu da "kaza" yerine "cinayet"e yapmıştır. Öne çıkarılan husus bir sınıfın, "burjuvazi"nin diğer sınıfa, "proletarya"ya karşı işlediği suçlardan birisidir ve kökeni sermaye düzeninin varlığıdır. "İş kazası değil iş cinayeti" bir mücadele sloganı olarak yaygınlaşmaya başlamıştır. (Burada Türkiye'nin yakın dönem sınıflar mücadelesine atfen "sosyal cinayet" kavramı yerine "iş cinayeti" kavramını kullanmak sınıf hareketinin öznelere tarafından tercih edilmiştir.)

'İş kazaları raporlarının 'iş cinayetleri raporlarına evrilmesi: 2008 yılında Sendika.Org internet sitesinde sekiz ay boyunca "iş kazaları raporları" yayınlanmıştır. Bu raporlar 2009 yılından itibaren İSİG Meclisi'nin mücadelesinin oturması ile birlikte gereksizleştiği 2011 yılı Eylül ayına kadar süreklileşti. Raporlarda, işçi sağlığı ve iş güvenliğine dair bazı olaylara değinilmiş ve devamında ise gerek sitenin olanaklarına dayanarak gerek internet arama motorları esas alınarak yapılan taramalarla ulaşılan işçi ölüm ve yaralanmaları gün gün yazılarak aktarılmıştır ("**İş Kazaları Raporu**", t.y.). Bu durum işçi ölüm ve yaralanmalarının emek hareketinin önemli bir gündemi olduğunun da göstergesiydi. Ancak alanda verilen mücadeleler (özellikle Tuzla tersanelerinde) ile Kızıl Bayrak Dergisi ve bir iki yayın organında yayınlanan haberler dışında hakim olan dil "iş cinayeti" değil "iş kazası" olmuştur. (Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi de dahil) Bu anlamda işçi hareketinin bütünü için hala sermayenin dili aşılamamıştır.

Ancak bu raporları bir üst seviyeye sıçratan ve bir "geçiş" niteliği taşıyan 2010 yılı iş kazaları raporudur. Burada istatistik, ilk defa güncel olaylar eşliğinde ve çalışma koşullarına değinilerek açıklanmıştır (Babaç ve Çakır, 2011). 2010 yılı sonu aynı zamanda işçi sağlığı ve iş güvenliği mücadelesinin de bir sıçrama ihtiyacının olduğu bir dönemdir. Türkiye'nin birçok şehrinde ve farklı meslek kollarında ortak bir mücadele oluşturulma tartışmalarının sonucu ortaya konulan İSİG Meclisi anlayışı, mücadelelerin merkezine "iş cinayetleri raporları"nın konarak örgütlenilmesini ve kurumsal bilginin yaygınlaştırılmasının gerekliliğini savunuyordu. Bu noktada İSİG Meclisi 2011 yılı Eylül ayından itibaren iş cinayetleri raporlarını çıkarmaya başlamıştır. Sistematik hale getirilen raporlarda kaç işçi, hangi işkolunda, nasıl

Şekil 5. AKP Döneminde İş Cinayetleri İnsidansı (100.000'de 1)

ölüyordu? Cinsiyet, yaş, şehir dağılımları nasıldı? Sendikali-sendikasız, göçmen ya da çalışma koşulları neydi?... Yani işçi ölümlerini sistematize ederek paylaşmaya başlamıştır. Bu hususlar İSİG mücadelesinin hareket noktalarını belirleyen ve bütünsel mücadele ile bağları kurabilecek hususlar olmuştur.

İş cinayetleri raporları, istatistik ile sendikal mücadele arasındaki bağları kurabilmesi ve devlet kurumlarının yetersizliğini gösterebilmesi açısından bir eşik noktası haline gelmiştir. Raporlar zaman içinde geliştirilerek grafikleşen, broşürleşen, haritalaşan ve kamu spotları hazırlayacak bir noktaya evrilmiş, esasen herkesin katılabileceği kadar basit ama etki gücü anlamı ile de bir o kadar da etkili bir araç olmuştur.

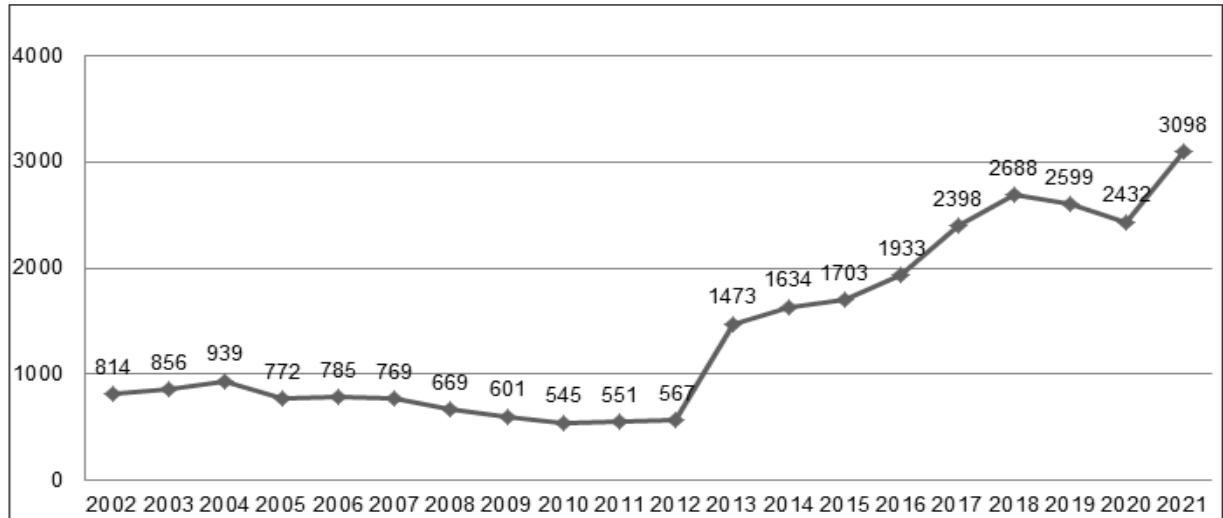
Sendikal Mücadele

Gerek 1974-1980 dönemi sınıf örgütlenmesinde gerek 1989 Bahar Eylemleri ile başlayan, 1996'ya kadar olan süreçte iş cinayetleri hareketin içinde öne çıkan bir başlıktır. Türk-İş, DİSK, demokratik kitle örgütlenmeleri ve siyasi dergi çevreleri iş cinayetlerine karşı mücadeleye dair adımlar atmıştır. Ancak 2000'li yıllarda yukarıda belirtilen teorik perspektif çerçevesinde emek hareketi İSİG mücadelesini daha görünür hale getirmiş ve özerk araçlar da oluşturmuştur. Bu dönemde öne çıkan bazı adımlara değinmek gerekiyor.

Tuzla tersaneleri'nde iş cinayetlerine karşı mücadele: Limter-İş etrafında kümelenen işçi hareketi 2005 yılı ile birlikte birleşik bir mücadele örgütlemeye başlamıştı. 1 Mayıs 2006'da Tuzla tersane işçileri Limter-İş pankartı altında iş cinayetlerine karşı söylemleri ve baretleri ile yer almıştır. Burada gelişmeye başlayan mücadelenin önüne geçilmesi

için iki defa sendika yöneticileri ve uzmanları tutuklanmış ve süreç kriminalize edilmeye çalışılmıştır. Oysa işçilerin 'suç' sayılan talepleri şunlardı: "Pek çok işçinin ölümüne ve yüzlercesinin yaralanmasına yol açan iş koşullarıyla toplama kamplarından fark-sız olan tersanelerde, iş cinayetlerinin sorumlularının yargılanması. İş güvenliği tedbirlerinin alınması. Uzun çalışma saatlerine son verilmesi. Her tersaneye sağlık ekipmanı sağlanması. Hak ettikleri ücretlerin zamanında ödenmesi. Yatırılmayan sigorta primlerinin yatırılması" (Tuzla'da Yargı, 2006).

İş cinayetlerine karşı mücadele ana başlığıyla sürdürülen pratik 22 Ağustos 2006'da Dearsan Tersanesi işçisi İbrahim Levent'in iş cinayetinde katledilmesiyle başka bir boyuta sıçramıştır. İHD İstanbul Şubesi Çalışma Yaşamı Komisyonu'nun yaklaşık 25 bin işçinin çalıştığı Tuzla tersane bölgesine ilişkin açıkladığı raporda, "son 8 ayda 13 işçi, son 50 günde ise 5 işçi yaşamını yitirdiği; yüzlerce işçinin ise yaşanan iş kazaları sonucu sakat kalarak iş hayatlarını devam ettiremez duruma geldiği" belirtilmiştir. Tuzla Türkiye'nin gündemi haline gelmişti. 2007 yılının Ekim ayına gelindiğinde ise Limter-İş önderliğinde "Tuzla Tersaneler Bölgesi İzleme ve İnceleme Komisyonu" kurulmuştur. Komisyon hazırladığı rapor ile çözüm önerilerini sunmuştur. Tabii iş cinayetleri devam etmiş ve ilki daha etkili olmak üzere 2008 yılının Şubat ve Haziran aylarında Tuzla Havza grevleri gerçekleştirilmiştir. Özellikle Şubat grevine binlerce işçi iş cinayetlerinin sonlandırılması ana talebiyle katılmış ve aynı yıl TBMM'de Tuzla Araştırma Komisyonu kurulmuştur. Bu sürecin önemi, bir sendikanın bürokratlarla değil direkt olarak TBMM ile ve tek tek patronlarla değil tersane işverenlerinin örgütü olan GİSBİR'le masaya oturmasından kaynaklanıyordu.

Şekil 6. AKP Döneminde İş Kazaları İnsidansı (100000'de 1)

'Kot kumlama' işçileri ve silikozis: Kot kumlama sonucu işçilerde bir meslek hastalığı olarak silikozis oluşmasının tespiti 2004 yılına dayanmaktadır. Ancak 2006 yılı ile beraber özellikle Yedikule Göğüs Hastalıkları ve Göğüs Cerrahisi Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nde tespit edilen silikozis hastalarında artış olmuştur. Çünkü ünlü markalar için İstanbul'un çevre semtleri (Alibeyköy, Küçüközü, Sultancıbaşı, Halkalı) başta olmak üzere Anadolu'nun farklı yerlerinde kot taşlamak amacıyla kumlama ve zımpara atölyeleri hızla çoğalmıştı. Hekimlerin, bazı demokratik kitle örgütlerinin ve siyasi dergilerin önderliğinde "Kot Kumlama İşçileri Dayanışma Komitesi" oluşturulmuştur. Verilen mücadeleler sonucu Sağlık Bakanlığı Nisan 2009'da yayınladığı bir genelge ile ölümlerle sonuçlanabilen bir akciğer hastalığı olan silikozise yol açtığı gerekçesiyle her türlü kot giysi ve kumaşlara uygulanan püskürtme işleminde kum, silis tozu veya silika kristalleri içeren herhangi bir madde kullanılmasını yasaklamıştır (**Sağlık Hizmetleri Müdürlüğü, 2009**). Ancak eylemler devam etmiş Eylül 2010'dan sonra sigortasız çalıştırılan silikozis işçilerine de sosyal güvenceden yararlanma hakkı tanınmıştır.

'Adalet' arayışındaki işçi ailelerinin hukuksal mücadelesi ve nöbet eylemleri : Yine ülkemizde bir ilk örgütlenme gerçekleşti. Adı daha sonra "Adalet Arayan İşçi Aileleri"ne evrilen çalışmanın kökeni 31 Ocak 2008 tarihine dayanmaktadır. İstanbul Davutpaşa'da maytap atölyesinde meydana gelen patlamada 21 işçi ölmüş ve yüzlerce kişi yaralanmıştı. Bunun üzerine 1Umut Derneği'nde örgütlenen, patlamada yakınlarını kaybeden işçi aileleri hukuksal olarak bir adalet mücadelesi başlattılar ve İstiklal Caddesi'nde bir süreliğine nöbet eylemi yaptılar. 3 Şubat 2011'de ise Ankara Ostim ve İvedik sanayi sitelerinde peş peşe meydana gelen patlamalarda 20 işçi ölmüş ve 43 kişi yaralanmıştı. Davutpaşalı işçi ailelerinin Ostimli işçi ailelerini ziyareti ile beraber yeni bir süreç başlamış ve işçi aileleri ile hukuksal davalar Türkiye'nin gündemine gelmiştir. Esenyurt, Kozlu, Güllük vb. birçok yerden aileler sürece katılmış, her ayın ilk Pazar günü Galatasaray Lisesi önünde Vicdan ve Adalet Nöbetleri tutulmaya başlanmıştır.

Bu mücadele iş cinayetlerinde hayatını kaybedenlerin aileleri için bir yol gösterici olmuş ve birçok örgütlenme de benzer süreçleri hayata geçirmeye başlamıştır. Özellikle Sosyal Haklar Derneği ve Çağdaş Hukukçular Derneği'nin önderliğinde örülen Soma ve Hendek'teki 'adalet' mücadeleleri diğer önemli örnekleri oluşturmuştur. Bu mücadeleler devlet ve sermayeyi o düzeyde rahatsız etti ki bu derneklerin davalarını yürüten sözcüleri 'farklı gerekçeler gösterilerek' tutuklanmışlardır ve hala tutukluluk süreçleri devam etmektedir.

'Sağlık ve güvenlik mücadelesinden sosyal bir mücadeleye' İSİG Meclisi: Meclis faaliyeti, çözüm önerileri ile pratik yöntem arasındaki açığı kapatmak isteyen bir araç ihtiyacı olarak tartışılmaya başlanmıştır. Meslek örgütleri ve sendikal konfederasyon merkezleri sempozyumlar ve çalıştaylar düzenliyordu ancak bu etkinliklerde işçi sağlığı ve iş güvenliği konusuna dair çok genel çözüm önerileri sunuluyordu. Yapılan ortak faaliyetler ise işçiler dışındaki bileşenlerin aktif olması, işçilerin (ve alanda bu mücadele bayrağını kaldıran sendikaların) katılımı sağlanamıyordu. Bunun nedeni çözüm önerileri ile pratik yöntem arasındaki açığı kapatmaktır. Çünkü emek örgütleri çok genel bir çerçeve çiziyor ve uzun vadeli çözüm süreçlerine odaklanıyordu. Oysa işçiler ve kamuoyu tarafından "en görünür sorunlar kısa vadede en hayati sorunlar" olarak algılanmaktadır. Bu yüzden ilk pratik adımların ve reflekslerin iş cinayetlerine (iş kazası ve meslek hastalığı sonucu ölüm) yoğunlaştırılması gerekmektedir. Böylece işçiler konuyu daha çabuk sahiplenebilir ve konu görünür hale gelebilirdi. Pratik bu çıkış noktasından genişletilmeliydi.

"İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi; 2011 yılından itibaren farklı sektörlerden, işkollarından, mesleklerden işçilerin (sanayi/hizmet/tarım, metal işçisi, mevsimlik tarım işçisi, banka işçisi, sağlık işçisi, inşaat işçisi, doktor, mühendis, akademisyen, iş güvenliği uzmanı vd.) ve işçi ailelerinin hayat verdiği bir ağ örgütlenmesidir. ... İSİG Meclisi; bütün iş kazaları ve meslek hastalıklarının önlenilebilir olduğunun bilinciyle, yaşanan işçi ölümlerini 'iş kazası' olarak değil 'iş cinayeti' olarak tanımlar. Bu noktada işçilerin sağlığının her türlü ekonomik çikardan, büyümeden önce geldiğini savunur. Çalışma ortamında emekçilerin ölümünün, sakat kalmasının, psikolojik ve fizyolojik sağlıklarını kaybetmelerinin gerçek nedenini, emeği sadece artı değer elde etme aracı olarak gören, emekçiyi bütünsel bir insan olarak kabul etmeyen kapitalist sistem olduğunu tespit eder. İşçi sağlığı ve güvenliği mücadelesi; sadece işyerindeki çalışma koşullarını değil bir bütün olarak ulaşım, barınma, beslenme, yaşadığı çevre vb. yani işçilerin fiziksel ve ruhsal sağlığını belirleyen unsurları da kapsamaktadır. Bu noktada örneğin asbestli çalışma ortamına karşı mücadele kentsel yıkıma karşı mücadele ile mega projelerde/madenlerde iş cinayetlerine karşı mücadele çevre mücadelesi ile iç içe geçmektedir. Yani İSİG mücadelesi, halk sağlığı ve ekoloji mücadelesi ile omuz omuz yürümektedir. İSİG Meclisi; devletten, sermayeden ve siyasi partilerden bağımsızdır. Yani hiçbir şirketten, uluslararası kuruluşlardan ya da herhangi bir kurumdan fon almaz, proje işi yapmaz. İşçi sınıfının çıkarlarını savunur. Devletle ve siyasi partilerle organik bir bağı yoktur. Sendika ve meslek örgütleriyle de eşit ilişki kurar..." (**İSİG Meclisi, 2011**).

İSİG Meclisi pratiğinin en önemli kazanımı iş cinayetleri raporları olmuştur. Raporlarda ele alınan hususlar mücadelenin hareket noktalarını belirleyen ve bütünsel mücadele ile bağları kurabilecek hususlardı. Sendikal eğitimlerden iş cinayeti yaşanan alanlara gidip rapor tutmaya, tek tek sendika ve meslek odalarını gezmeye hatta tek tek bireylere emek vermeye, aile örgütlenmelerinin oluşumuna omuz atıp işçi sağlığı mücadelesinin görünür olmasına kadar uzanan bir mücadele... İnce bir işçilik ve hala devam eden bir süreç... Böylece ulusal düzeyde iş cinayetlerine karşı mücadele görünür hale getirilmiştir. İSİG Meclisi kendinden evvelki süreçlerde verilen emeklerin üzerinden yükselen ve sonrasında da İSİG mücadelesinin verildiği her alanda doğrudan ya da dolaylı bir belirleyen odak haline gelmiştir.

‘Örgütlenerek önlemeyi yöntem haline getiren bir anlayış’ Çapa İşçi Sağlığı Meclisi: İş cinayetleri raporlarının işçi sağlığı sorununun yaşandığı bir işyeri önünde ya da bir direniş alanında yapılması mücadelenin yaygınlaşmasına ve somut kazanımlar elde edilmesine yol açmıştı. İstanbul (Çapa) Tıp Fakültesi’nde 2012’den beri süregelen sağlık emekçilerinin mücadelesi ile organik bağlar kuruldu. Hastanede örgütlü bulunan ya da örgütlenen sendika, meslek odası, dernek ile öğrencileri içine katan bir çalışma (Meclis) oluşturuldu. Tüm bu kurumsal faaliyetlerin kesiştiği bir noktada bulunan ama özerkliğini koruyan Çapa İşçi Sağlığı Meclisi çok önemli adımlar atmıştır. Üç yıllık süreçte, 6331 Sayılı İSG Yasası’nın yanlış uygulanmasına müdahale, hastanedeki kadro sorunları, açılan soruşturmalara karşı mücadele vb. Ancak önemli bir sıçrama noktası iş cinayetinde Zafer Açıkgözoğlu’nun yaşamını yitirdiği kanalizasyon olayının ikincisinin yaşanmasını önlemekle hayata geçirilmiştir. Hastanenin bir binasında kanalizasyon birikmesi sonucu Dekanlık temizlik işçilerini görevlendirmişti. İşçiler hayır deyip doktor arkadaşlarıyla olay yerini fotoğraflamış, İSG uzmanına tutanak tutturmuş ve Dekanlığa giderek İş Yasası’na göre “görev tanımı dışında iş yaptırılmayacağı” haklarını kullanmışlardı. Nitekim yarım saat sonra asli görevli olan İSKİ çağrılmış ve kanalizasyon temizliğini İSKİ yapmıştır. İşçilerin kendi yaşadıkları soruna müdahale ederken yıllardır dillendirilen ortak mücadeleye ve yeni bir sendikal bir hareket oluşturmaya kadar önemli bir deneyim gerçekleştirilmiştir (Canıvar, 2015).

Sendikalarda bir ilk olarak ‘İSİG Sekreteryası’ oluşturulması: Sendikal konfederasyonların merkezinde İSİG Daireleri ve uzmanları bulunmaktadır. Ancak bu noktada özellikle Birleşik Metal-İş ve Petrol-İş sendikaları öne çıkmaktadır. Gerek bir

sendikal uzman istihdam etmeleri, gerek yaptıkları İSİG eğitimleri ile öne çıkmışlardır. Ancak sendikaların İSİG faaliyetleri genel merkez düzeyinde genel sekreter veya eğitim sekreterine bağlı olarak yürütülen bir alt mücadele alanı olarak görülmektedir.

Bu anlamda iki sendika farklı bir süreç örmüştür. Birinci olarak 2005 yılında kurulan Enerji-Sen sendikasının yönetim kurulunda en baştan itibaren bir İSİG Sekreteri bulunmaktadır. Enerji-Sen, İSİG mücadelesini öne çıkarmış ve örgütlenme faaliyetinin en önemli başlığı haline getirmiştir. Elektrik dağıtım şirketlerinde bu husus iş cinayetlerinden pandemi koşullarına kadar ilmek ilmek örülmüş ve bugün Türkiye TİS barajını geçmede önemli bir dayanak oluşturmuştur. İkinci olarak Bağımsız Maden-İş sendikasında da kuruluşundan itibaren yönetim kurulunda İSİG Sekreteri vardır. Sendika, Soma madenci katliamına verilen tepki sürecinde kurulmuş ve İSİG mücadelesi örgütsel varlığının en önemli dayanak noktasını oluşturmuştur.

‘Parıltılı binaların ve mega projelerin üretkenleri’nden itiraz: Ülkemizde resmi olarak kayıtlı 16 milyon 163 bin 64 işçi bulunmaktadır. Sendikalı işçi sayısı ise 2 milyon 330 bin 98’dir, yani oransal olarak yüzde 14,42’dir. İnşaat işkolu ise 1milyon 525 bin 729 ile en kalabalık üçüncü işkolu olmuştur. Sendikalı işçi sayısı 49 bin 817’dir yani oransal olarak yüzde 3,51’dir ve tüm işkolları içinde örgütlülük oranı ile en son sıradadır (**‘İşçi Sayıları’, 2023**). Diğer yandan inşaat işkolunda kayıtdışı çalışmanın da çok yüksek olduğu dikkate alınmalıdır.

AKP’li yıllarda inşaat işkolu ekonominin lokomotifi olmuştur. Bu dönemde inşaat sermayesi hızla büyümüş; köprü, havalimanı, bina, plaza, AVM, tünel, yol vb. birçok parıltılı mega inşaat projeleri yaygınlaşmıştır. Ancak gerek işçilerin ücret, barınma koşulları, gerek inşaat işçilerinin ölümleri (**SGK İş Kazası, 2007; İSİG Meclisi, 2011**) işçiler arasında yoğun bir tepki oluşturmuş ve örgütlenme ihtiyacı doğurmuştur. Bu noktada İnşaat-İş ve Dev Yapı-İş sendikaları bir mücadele odağı olarak öne çıkmıştır. Özellikle kaç işçinin iş cinayetlerinde hayatını kaybettiğinin bilinmediği 3. Havalimanı inşaatında verilen mücadelelerin birikiminin bir sonucu olarak 2018 yılının Eylül ayında yüzlerce taşeron ile değil bizzat ana işverenle görüşülmüş ve binlerce işçi iş bırakmıştır. Jandarma gece koğuşları basarak yüzlerce işçiyi gözaltına almış ve beş işçi önderi (sendikal kadro) tutuklanmıştır. Oysa işçilerin ‘suç’ sayılan talepleri şunlardı: “Eyleme katılan işçiler işten atılmayacak. Habersiz şekilde işten atılanlar işe iade edilecek. Servis sorunu çözülecek. Yatakhane, lavabo, banyo temizlikleri düzenli olarak yapılacak,

tahtakurusu sorunu çözülecek. Revir personelinin işçilerle ilgilenmesi, gerekli sağlık malzemelerinin temin edilmesi sağlanacak, işçilere dönük aşağılayıcı muamele engellenecek. Maaşların tamamı hesaba yatırılacak, elden maaş ödemesi yapılmayacak. Geçmişe dönük ödenmeyen ücretler ödenecek. İşçi ve formenler aynı yemekhanede yemek yiyecek. Sorunlara sebep olan İGA yetkilileri görevden alınacak. Talepler basın karşısında okunacak. İş cinayetleri çözülecek. 6 aydır maaşları yatırılmayan işçilerin ödemeleri yapılacak. Bayram ikramiyesi verilecek. Azerbaycanlı işçilerin bulunduğu ekibin başı Selim Öztürk'ün yarattığı mağduriyet dolayısıyla işten atılacak. İşçi kıyafetleri verilecek" (**"Yüzlercesi Gözaltına Alınan", 2018; 3. Havalimanı İşçileri, 2020**).

Sonraki süreçte "3. Havalimanı İşçileriyle Dayanışma Platformu" kurulmuş ve tutuklanan işçilerin serbest bırakılması için bir kampanya başlatılmıştı. Burada verilen mücadelenin bir diğer yüzü de İstanbul'un ormanlarının zarar görmemesiydi. Kuzey Ormanları Savunması gibi örgütlenmelerle kurulan bağlar işçi hareketinin ekoloji mücadelesi ile ortaklığını göstermiştir. Bugün benzer bir mücadele de İstanbul Finans Merkezi'nde verilmektedir (**"Finans Merkezi Şantiyesinde", 2022**).

'Salgın süreci'nde İSİG mücadelesinden bazı başlıklar: Sağlık Bakanlığı'nın ilk resmi COVID-19 vakasını açıkladığı 11 Mart 2020 tarihinden itibaren binlerce kişi ölmüş ve yüzbinlerce kişi hastalığa yakalanmıştı. Bu süreçte birçok işçi de hastalığa yakalanmış ve hayatını kaybetmiştir. Ancak işçi sınıfına "şantiyede ol", "fabrikada ol", "markette ol", "tersanede ol" denmeye devam edilmiş ve çözüm özellikle Sağlık Bakanlığı'nın çağrılarında "evde kal", "maske tak", "fiziksel mesafe" ve "kendi OHAL'ini ilan et" gibi bireysel önlemlere indirgenmiştir. Bu noktada Sosyal Güvenlik Kurumu Emeklilik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 7 Mayıs 2020 tarihinde bir genelge yayınlamıştır: "COVID-19'un bulaşıcı bir hastalık olduğu dikkate alındığında, söz konusu salgına maruz kalan ve sağlık hizmet sunucularına müracaat eden sigortalılara hastalık kapsamında provizyon alınması gerekmektedir." Böylece COVID-19 bir iş kazası-meslek hastalığı değil "hastalık" olarak belirtilmiştir. DİSK, KESK, TTB, TMMOB ve diğer emek örgütleri ise tüm işçiler için COVID-19'un iş kazası-meslek hastalığı olması gerektiğini belirterek dava açtılar. Emsal olarak Yargıtay 21. Hukuk Dairesi'nin domuz gribi sonucu işçi ölümü verilmiştir (**Eyüboğlu, 2020; Özveri, 2020**). Alanda verilen mücadeleler ile çok geniş bir toplumsal kesim tarafından COVID-19 "bir işçi sınıfı hastalığı" olarak kabul edilmiştir. Ancak SGK tarafından bugüne kadar sadece dört sağlık emekçisinin ölümü, meslek hastalığı sonucu ölüm olarak kayıtlara geçmiştir.

Salgın sürecinin devamında birçok işkolunda ücretsiz izin uygulaması (bazen evvelinde zorunlu ücretli izne çıkarma) ve Kod-29 nedenli işten atmalar gerçekleşmiştir. Ücretsiz izin ile işçilere 2020 yılında aylık 1168 TL ve 2021 yılında 1420 TL net ücret "İşsizlik Fonu'ndan karşılanarak" ödenmiş ve bir ay boyunca işçinin bu ücretle geçinmesi beklenmiştir. Yine bu uygulamayla işçilerin kıdem, ihbar tazminatı hakları dondurulmuş ve SGK emeklilik primleri ödenmeyecek daha geç emekli olmaları da dayatılmıştır. İşten çıkarmaların yasak olduğu salgın sürecinde milyonlarca işçi patronlar tarafından 'ekonomik koşullar' gerekçe gösterilerek ücretsiz izne çıkarılmıştır. Bu süreci Kod-29 uygulaması izlemiştir. Salgın sürecinde işten atmaların yasaklandığı açıklamalarıyla tazminatsız işten atmaların önü açılmıştır. İş Kanunu'nun 25/2 Maddesi kapsamında işten çıkarmasının "yasal" olması ile on binlerce işçi çıkış kodu 29 olarak işaretilenerek (ahlak ve iyi niyet kurallarına uymayan haller) haksız-hukuksuz bir şekilde tazminatsız olarak işten çıkartılmıştır. Kod-29'dan atılan işçinin kıdem tazminatı gasp edilmiş, işsizlik maaşına da hak kazanamamıştır. Ayrıca "ahlak ve iyi niyet kurallarına uymayan haller" nedeniyle işten atıldığı için fişlenmiş ve iş bulması imkânsız hale getirilmiştir (**Çakır, 2021**). Bu süreçte Birleşik Metal-İş, Dev Tekstil, DGD-Sen, TOMİS, Dev Yapı-İş, İnşaat-İş, Enerji-Sen, Dev Turizm-İş Marmara Bölge Şubesi, Tekstil-İş Antep Temsilciliği (sonrasında BirTekSen), Limter-İş, Eğitim-Sen İstanbul 6 Nolu Üniversiteler Şubesi, PTT-Sen ve birçok sendika, demokratik kitle örgütü ve işçi direnişlerinin sonucu olarak Kod-29 bir nihai çözüm olmasa da kaldırılmıştır (daha doğru ifade ile alt maddelere ayrılmıştır).

Salgın sürecinde kafe-bar-restaurant çalışanlarının, market, AVM işçilerinin, evden çalışanların, moto kuryelerin vb. tepkileri ve geliştirdikleri özgün örgütlenme modelleri oldukça önemli olmuştur. Bazı mesleklerde çalışan işçi sayısı salgın koşulları ile birlikte kiteselleştirilmiştir. Bu noktada çoğu genç ve çalışma koşulları belirsiz bir moto kurye işçi kitlesi ortaya çıkmıştır. Ücretli çalışanlar sendikalaşma mücadelesi gerçekleştirmiş ancak Yemek Sepeti örgütlenmesi örneğinde olduğu gibi Nakliyat-İş sendikasına üye olunca işkolları değiştirilmiştir. Çoğu kendi nam ve hesabına (esnaf kurye) olarak çalışmaktadır. Yine çalışma baskısı sonucu her yıl birçok moto kurye "trafik kazası adı verilen iş cinayetleri"nde hayatını kaybetmektedir. Bu noktada Moto Kurye Haber-Yorum sosyal medya adresi moto kuryelere dönük bu ihlalleri raporlamaya başlamış ve Kurye Hakları Derneği'ni oluşturmuştur (**"Moto Kurye Ölümleri", 2022**).

Asbest karşıtı mücadele ve 'Uçak Gemisi São Paulo' Ülkemizde yıllardır gemi sökümünden kentsel dönüşüme kadar birçok alanda asbest sorununa dik kat çekilmiş ve mücadeleler verilmiştir. Ancak 2021 yılı ile birlikte gündemimize gelen São Paulo gemisi ile birlikte bu mücadele ulusal-uluslararası bağları ile birlikte görünürlük kazanmıştır. Gemi, İzmir Ali-ğa'daki Sök Denizcilik şirketi tarafından satın alınmıştır. Buna karşı NGO Shipbreaking Platform (bileşenleri ABREA, Basel Action Network, BAN Asbestos France, International Ban Asbestos Secretariat ve İSİG Meclisi'dir) ilgili kurumlara 21 Haziran 2021 tarihinde süreci anlatan bir mektup göndermiştir (**NGO Shipbreaking Platform, 2021**).

São Paulo'nun ikiz gemisi Clemenceau en az 760 ton asbest içeriyordu. Bu asbestli, radyoaktif nükleer gemide, gemici askerler 2017'ye kadar sefer yapmış ve sürekli asbeste maruz kalmıştır. İster 1, ister 9, isterse 900 ton asbest olsun. Bu gemi yüzen bir tehlikeli atıktı. Gemideki tehlikeli atıklar asbestle sınırlı değildi (**Odman, 2022**). São Paulo gemisi 2022 yılı Temmuz ayında Aliğa'ya doğru yola çıkmıştır. Ancak ekoloji, emek ve meslek örgütlerinin protestoları sonucu Türkiye'ye girmesi yasaklanmış ve gemi geri dönmek zorunda kalmıştır. Bu süreçte ve sonrasında uluslararası platform iki açıklama daha yapmış ve geminin nasıl sökülmesi gerektiği açıklanmıştır (**NGO Shipbreaking Platform, 2022 ve 2023**).¹

Yaşamak ve Yaşatmak İçin Örgütlenmeliyiz

Kapitalist emek süreci, üretim-yeniden üretim alanı ile birlikte siyasal ve ideolojik süreçleri de içermektedir. Bu anlamda teknik ve toplumsal ilişkiler ancak o ülkedeki sınıfsal ilişkiler ve ekonomi politik bağlamında anlaşılabilir. Yani pratik olarak ifade edersek, örneğin İSİG sorunlarını tartışırken temelde işçilerin kişisel koruyucu donanımları kullanmasını değil hızlı-yoğun-uzun çalışma süreçlerini ele almamız gerekmektedir. Tam da bu noktada altını çizmemiz gereken husus şudur: Sermaye, üretim süreçlerinde işçi sınıfı ile ücret pazarlığı yapabilir, ücretler ve sosyal haklar üzerinden tartışabilir, ancak üretimin kendisini, üretim tekniklerini, üretimin yapısını ve tüm bunlarla ilişkili olarak çalışma koşullarını pazarlık konusu haline getirmemeye çalışır zira bu alanlar sermaye açısından dokunulmazdır. İSİG de dokunulmaz bir alandır; sermaye bu alanı yasal düzenlemelere boğar, devletin bu alana müdahalesini mümkün olduğunca en aza indirmeye çalışır ve istediği gibi davranmak ister. Bu alanın dokunulmaz olmasının en büyük nedenlerinden birisi de, doğrudan varolan düzenin sorgulanmasını da

beraberinde getirecek olmasıdır. Yani işçileri kitle olarak katleden üretimde karar alma süreçleri de tamamen sermaye tarafından belirlenmektedir. Bu anlamda İSİG, diğer bir deyişle 'emeğin korunması mücadelesi' işçi sınıfı hareketinin temel bir başlığını oluşturmaktadır.

AKP iktidarının 21. yılı içindeyiz. Bu dönemde "Büyük Türkiye", "Yeni Türkiye", "Yerli ve Milli Ekonomi" gibi birçok söylemle neoliberal işçi karşıtı politikalar hayata geçirilmiştir. MÜSİAD, TUSİAD, TISK vb. patronların yüzü gülerken ücretler erimiş, sendikal hareket ve genel anlamda emek hareketi zayıflatılmış, grevler yasaklanmış, kentler rant alanı haline getirilmiş, doğa talan edilmiş ve binlerce işçi işyerlerinden eve geri dönmemiştir. İş cinayetleri tabloları bir sınıf savaşımı tablosunun aylık ve yıllık bilançosunu tutmaktadır. Yani işyerlerinde işçilere karşı bir savaş yaşanmaktadır.

Soru ise şudur: Hangi savaşta bu kadar arkadaşımızı kaybediyoruz? Tuzla Tersaneleri, Davutpaşa/OSTİM, Soma, Torunlar, Ermenek, Covid, Silikozis, Asbest, Bartın ve niceleri... Sonuç ortada! Güvencesizliği bugünün proleter çalışma ve yaşam disiplini haline getiren AKP'nin iktidar yılları boyunca İş Cinayetlerinde 31 bin işçi hayatını kaybetti. Peki, başta Cumhurbaşkanı olmak üzere iktidar, bürokrasi, patronlar ve onların akli ne diyor? Kaza, kader, fitrat, güvensiz davranış, eğitimsizlik vs. Bizler ise bu anlayışa "Hayır!" diyoruz: Bu cinayetlerin nedeni neoliberal düzenin ucuz ve güvencesiz istihdam politikaları ve sermaye birikim stratejisidir. İşçi sınıfı bu şartlarda çalıştırılırsa ölüm kaçınılmazdır!

Sendikal örgütlenmenin önündeki engellerin kaldırılması; basın açıklamalarının, grev ve toplu pazarlık hakkı önündeki yasakların sona erdirilmesi; taşeron, kiralık işçilik gibi tüm çalıştırma biçimlerinin yasaklanması; uzun-yoğun-fazla çalıştırmanın sona ermesi; iş cinayetlerinden sorumlu işverenler, bürokratlar ve siyasilerin yargılanması; işten atmaların yasaklanması ve insanca yaşanabilir düzeyde bir ücretin sağlanması; sosyal konut, ucuz gıda ve ulaşımın sağlanması; mesleki eğitimin kamusal niteliğinin sağlanması ve çocuk işçiliğinin yasaklanması; kadın, yaşlı ve göçmen emeğinin korunması için... İşçi sınıfı tam da bu noktada örgütlenmeli, birlik ve dayanışma içinde olmalı ve yine işçi sınıfının evrensel değerleri olan eşitlik, özgürlük, kardeşlik ve barış için örgütlenmeli. Yaşamak ve yaşatmak için Örgütlenmeli...

Not: Katkılarından dolayı İSİG Meclisine teşekkür ederim.

Dipnotlar

1. İş kazası kavramının ve alt argümanlarının eleştirisi Gürcanlı'nın metninde mevcuttur (Gürcanlı, 2014).
2. Ne yazık ki İŞİG Meclisi'nin sosyal medyada paylaştığı görseller dışında bu kaynakları dijital ortamda bulamıyoruz. Bu noktada Petrol-İş ve DİSK'in arşivlerini bizzat taramak gerekiyor.
3. Hatta bu tartışmalar daha da derinleşti ve TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergileri'nin 53. ve 54. sayılarında "iş cinayeti" ve "işçi cinayeti" kavramsallaştırılmalarının tartışması da yapıldı.
4. Adalet Arayan İşçi Aileleri'nin çıkardıkları kitaplara bakarak süreç ile ilgili olarak daha ayrıntılı bilgi sahibi olunabilir. Bakınız. 2012-2013-2014-2015-2016-2017 ve 2018 yıllarına ait İş Cinayetleri Almanakları.
5. Bu "Hakkımızda" yazısı düzenli periyotlarla eklemeler yapılarak güncellenmiştir.
6. Ne yazık ki bu iki sendikanın da mücadele süreçlerini bütünlüklü anlatan bir çalışma bulunmamaktadır. Sendikaların örgütsel yapısını incelemek için resmi internet sitelerine (diskenerjisen.org.tr ve bagimsizmaden.org) bakılabilir.
7. Bu sosyal medya ve haber sitesi adresleri https://twitter.com/kurye_haber ve <https://kuryehaber.com/> şeklindedir.
8. Ancak ikinci mektubu taşıyan gemi 3 Şubat 2023 tarihinde Brezilya Donanması tarafından Atlas Okyanusu'nda batırılmıştır.

Kaynaklar.

- 11 ayda 596 bin 516 kişi meslek hastalığı tedavisi gördü. (12 Ocak 2018) <https://www.evrensel.net/haber/343140/11-ayda-596-bin-516-kisi-meslek-hastaligi-tedavisi-gordu>.
3. **Havalimanı İşçileriyle Dayanışma Platformu** (2020). 3.Havalimanı İşçileri Mistik Tülü Kaldırdı, İstanbul: Ayrıntı.
- Akkaya Y.** (4 Şubat 2006). İş kazası mı, cinayet mi. http://www.kizilbayrak.org/2006/sikb.06.04/sayfa_11.html.
- Aslı Odman:** "São Paulo gemisi yüzen bir tehlikeli atık" (20 Temmuz 2022). <https://m.bianet.org/bianet/toplum/264757-asli-odman-sao-paulo-gemisi-yuzen-bir-tehlikeli-atik>.
- Babaç A. T & Çakar S.M.** (2011) İş kazalarına dair mitler ve gerçekler: Öldüren güvencesizliktir. 10 Yıllık Seçkisi içinde (s. 161-174). İstanbul: Sendika.Örg Kitaplığı.
- Canıvar C.** (7 Mayıs 2015). Çapa İşçi Sağlığı Meclisi Raporu. https://www.saglikcalisanisagligi.org/tezler2/capa_raporu.pdf.
- Çakar M.** (7 Mayıs 2021). Salgın yönetiminin on dördüncü ayında işçi sınıfı mücadelesi. <https://sendika.org/2021/05/salgin-yonetiminin-on-dorduncu-ayinda-isci-simifi-mucadelesi-617316/>.
- Çelik A.** (2022). AKP'nin 20 Yılında Emegın Halleri: Despotik Emek Rejimi Üstüne Yazılar (2002-2022). s.560.
- DİSK-AR** (2019). Sendikalaşma Araştırması.
- Eyüboğlu O.M.** (20 Eylül 2020). Hukuksal Açıdan COVID-19- "COVID-19, Sağlık Çalışanları İçin Meslek Hastalığı Olarak Kabul Edilmelidir". TTB COVID-19 Pandemisi 6. Ay Değerlendirme Raporu içinde. https://www.ttb.org.tr/kutuphane/covid19-rapor_6/covid19-rapor_6_Part38.pdf.
- Finans Merkezi Şantiyesinde Grev Hazırlığı** (17 Ekim 2022). <https://www.mucadelebirliigi21.net/index.php/haber/9240-finans-merkezi-santiyesinde-grev-hazirladigi>.
- Gürcanlı, E.** (16 Ağustos 2014). Emegın Sağlığı ve Güvenliği. <http://ilerihaber.org/yazarlar/emre-gurcanli/emegın-sagligi-ve-guvenligi/42/>.
- İŞİG Meclisi** (2011). İş Cinayetleri Raporu. <http://www.isigmeclisi.org/iscinayetleri-raporlari>
- İŞİG Meclisi** (21 Haziran 2011). Hakkımızda. <http://www.isigmeclisi.org/hakkimizda>.
- İŞİG Meclisi** (6 Ocak 2023). 2022 Yılı İş Cinayetleri Raporu. <http://www.isigmeclisi.org/2022-2022-yilinda-en-az-1843-isci-is-cinayetlerinde-hayatini-kaybetti>.

- İŞİG Meclisi**, 2015 Yılı İlk Altı Ay İş Cinayetleri Raporu. 4. İş Kazaları Raporu (t.y.). <http://www.sendika.org/tag/is-kazalari-raporu/>
- İşçi Sayıları ve Sendikaların Üye Sayıları Hakkında Tebliğler** (19 Ocak 2023). 2023 Ocak Ayı İstatistiği. Resmi Gazete içinde. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2023/01/20230119-4.pdf>.
- Koç, İ.**, vd. (2010). Türkiye'nin Demografik Dönüşümü. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü Yayını, http://www.hips.hacettepe.edu.tr/TurkiyeninDemografikDonusumu_220410.pdf, s:28. 2010.
- Meslek hastalıklarına bağlı ölümlerin üstü örtülüyor. (15 Kasım 2019). <http://mezopotamyaajansi35.com/tum-haberler/content/view/76708>.
- Moto Kurye Ölümleri Raporu - 2022** (10 Ocak 2022). <https://kuryehaklari.org/moto-kurye-olumleri-raporu-2022/>.
- Müezzinoğlu A. & Telliöglü A.** (4 Mayıs 2016). Türk Mucizesi: Meslek Hastalıkları Sıfırlanıyor, <https://sendika.org/2016/05/turk-mucizesi-meslek-hastalıkları-sifirlaniyor-dr-arif-muezzinoğlu-dr-ahmet-telliöglü-348652/>
- NGO Shipbreaking Platform** (18 Ocak 2023). Brezilya Çevre Bakanlığı ve Donanmasına, Sao Paulo gemisi hakkında İŞİG Meclisi'nin de dahil olduğu taban çevre/emek örgütlerinden açık mektup. <http://www.isigmeclisi.org/20830-brezilya-cevre-bakanligi-ve-donanmasına-sao-paulo-gemisi-hakkında-isig>.
- NGO Shipbreaking Platform** (19 Temmuz 2022) Basel Eylem Ağı ve Gemi Söküm Platformu'ndan Brezilya Çevre Bakanlığı'na 'Uçak Gemisi SÃO PAULO' Hakkında Mektup. <http://www.isigmeclisi.org/20766-basel-eylem-agi-ve-gemi-sokum-platforumu-ndan-brezilya-cevre-bakanligi-na>
- NGO Shipbreaking Platform** (21 Haziran 2021). Türkiye, Fransa, Brezilya ve AB'nin ilgili kurumlarına 'Uçak Gemisi São Paulo'nun Sökümü' Hakkında Mektup. <http://www.isigmeclisi.org/20760-turkiye-fransa-brezilya-ve-ab-nin-ilgili-kurumlarına-ucak-gemisi-sao-paul>.
- Özveri M.** (20 Eylül 2020). COVID-19 Pandemisinde Çalışma Rejimi. TTB COVID-19 Pandemisi 6. Ay Değerlendirme Raporu içinde. https://www.ttb.org.tr/kutuphane/covid19-rapor_6/covid19-rapor_6_Part59.pdf.
- SGK İş Kazası İstatistikleri** (2007). <https://www.sgk.gov.tr/Istatistik/Yillik/fcd5e59b-6af9-4d90-a451-ee7500eb1cb4/>
- T.C Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü** (2009) Genelge 2009/2.4.
- TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi** (Ocak 2000) 1 (Çıkarken). <https://www.ttb.org.tr/msg/images//files/dergi/ocak01/2.htm>.
- Tuzlada Yargı, Emniyet, İşveren Gündümünde** (12 Haziran 2006). <http://bianet.org/bianet/emek/80454-tuzlada-yargi-emniyet-isveren-gudumunde>.
- WHO/ILO.** (17 Eylül 2021) Joint Estimates of the Work-related Burden of Disease and Injury, 2000–2016. https://www.ilo.org/global/topics/safety-and-health-at-work/resources-library/publications/WCMS_819788/lang-en/index.htm.
- Yüzlercesi gözaltına alınan havalimanı işçileri ne talep ediyor?** (15 Eylül 2018). <https://t24.com.tr/haber/yuzlercesi-gozaltina-alinan-havalimanisciileri-ne-talep-ediyor,700828>.